

แนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ ในวิถีชีวิตคนอีสาน

STRATEGYS FOR THE DEVELOPMENT OF BAMBOO CRAFTS IN ESAN FOLKLORE

ศักดิ์ชาย ลีลา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาความเป็นมาของงานหัตถกรรมไม้ไผ่ที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนอีสานเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนการใช้สอยในชีวิตประจำวัน 2) ศึกษากระบวนการผลิตในแง่ของ การปรับปรุงพัฒนาคุณภาพ วัสดุ และรูปแบบที่เหมาะสม 3) ศึกษาแนวทางในการออกแบบประยุกต์ใช้งาน เพื่อปรับปรุงพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม วิถีชีวิตของคนอีสานทั้งในปัจจุบัน และอนาคต โดยผู้วิจัยได้ศึกษาสำรวจและค้นคว้าข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านและกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรใน 19 จังหวัด

ผลการวิจัยพบว่าแนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่อาจสรุปได้เป็น 3 ด้านคือ ด้านวัสดุ ด้านกระบวนการผลิต และด้านรูปแบบของผลิตภัณฑ์

ในการนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพวัสดุพบว่ากรรมวิธีที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนอีสานในการผลิตงานหัตถกรรมไม้ไผ่ในการป้องกันมอดและแมลง มี 3 วิธีคือ 1) วิธีการรมควันกลางแจ้ง 2) วิธีการอบโดยใช้เตาอบ 3) วิธีการเลือกฤดูกาลในการตัดไม้ไผ่ สำหรับด้านการพัฒนากระบวนการผลิตคนอีสานได้รับการสืบทอด ความรู้เชิงช่างในงานหัตถกรรมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนได้ หากมีการส่งเสริมและพัฒนาที่เหมาะสมผู้วิจัยพบว่า เทคนิคการย้อมสีผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติจะช่วยส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์บางประเภทมีความสวยงามและมีคุณค่ายิ่งขึ้น จึงได้ศึกษาทดลองพบว่าความสำคัญของการย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติอยู่ที่การเตรียมผิวไม้ไผ่ก่อนการย้อม โดยการต้มไม้ไผ่ที่ขูดผิวนอกออกแล้วร่วมกับใบยูคาลิปตัสสารส้มและเกลือ จะทำให้สามารถย้อมสีผิวไม้ไผ่ให้ติดสีได้เป็นอย่างดี สุดท้ายคือ ด้านการพัฒนา รูปแบบของผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์และผู้ผลิตงานหัตถกรรมไม้ไผ่ โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ในองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม

เพื่อกำหนดเป็นทฤษฎีกรอบแนวคิดในการออกแบบงานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสานได้เป็น 7 ประการ ดังนี้คือ

1) มีประโยชน์ใช้สอยสอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน 2) อำนวยความสะดวกต่อการผลิตบนพื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน 3) มีความสะดวกต่อการใช้สอยที่ดีกว่า 4) วัสดุสามารถหาได้ในท้องถิ่น 5) ต้นทุนการผลิตอยู่ในระดับชาวบ้าน ดำเนินการได้ และมีความคุ้มค่าประโยชน์ 6) ไม่กระทบต่อค่านิยม และสิ่งแวดล้อมในเชิงลบ 7) มีการสร้างสรรค์ในด้านความงาม โดยทฤษฎีทั้ง 7 ประการข้างต้น สามารถใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ได้ตามผลการทดสอบทฤษฎีในการออกแบบแนบท้ายการวิจัยในครั้งนี้

ABSTRACT

For this study, the researcher set three objectives: (1) To study the history of bamboo handicraft in the lifestyle of Esan people regarding tradition, belief, and everyday use; (2) to study the manufacturing process in the aspect of the appropriate improvement and development of material and style quality; and, (3) to study the practice of the design and application in order to improve the bamboo handicraft to suit Esan people's social condition and lifestyle, both now and in the future. The researcher based his study on the information collecting form folk wisdom and 19 provinces representatives.

The research shows that the development of bamboo handicraft may be categorized into three aspects: material, manufacturing process and the product styles.

In bamboo handicraft production. Local people use three methods to prevent weevils and insects (1) by smoking in sunlight; (2) by baking in the oven, and (3) by harvesting in the appropriate season. As for the development of the manufacturing process, Esan people have inherited craftsmanship from the order generations. People in different communities can exchange normally art knowledge. With suitable support and development, the researcher finds that the technique of dying bamboo products with natural substances will add beauty and

value to some products. It has also been discovered that the strategy of dying bamboo products with natural substances is to prepare the bamboo surface before dying. This is done by boiling the bamboo, When the exterior layer has been scraped, with eucalyptus leaves, alum and salt.

When dye, this method will allow the color to adhere well to the bamboo. Finally, concerning the development of product styles, consumers and craftsmen emphasize the relationship between three main factors: human, nature and society.

To set a framework for bamboo handicraft design to suit Esan people's lifestyle, the researcher proposes seven product aspects (1) Products with functions correspond to the community's lifestyle (2) products that use production process on the basis of local knowledge (3) product that can be use conveniently; (4) product that uses material found locally; (5) product that can be produced with lowcost and gained high margin; (6) product that produce no negative effect to the value system and environment; and (7) products that are aesthetically created in aesthetic. The seven aspects can be used for the design and development of bamboo products.

บทนำ

การพัฒนาอย่างบูรณาการคือ การพัฒนาที่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ (ประเวศวະสี. 2541 : 26) ศิลปวัฒนธรรมเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมของชาติและวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตที่แท้จริงของประชาชนเพราะแสดงให้เห็นถึงเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนสังคมวัฒนธรรมของชาชนบทของประชาชนที่ล้าหลังหรือของชนชั้นชาวนา ชาวไร่ตลอดจนกลุ่มชนที่ยังมีสังคมและวัฒนธรรมแบบโบราณหรือแบบอนุรักษนิยมมีรูปแบบการดำเนินชีวิต จารีต ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนความรู้ความสนใจแบบธรรมดาสามัญทั่วไปหรือที่เรียกกันว่า เป็นแบบ "ชาวนา" นั่นเอง ดังนั้น งานศิลปะที่เกิดจากการสร้างสรรค์ที่ดีของสังคม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีการพัฒนาปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงลักษณะรูปแบบของงานศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคนจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าควรแก่การศึกษา รวบรวมเพื่อธำรงรักษา สืบหาพัฒนา ปรับ

ปรุงประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน และอนาคต (วัฒนธรรม จุฑะวิภาต. 2545 : 7) ดังนั้นวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตของคนจึงเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก หากแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันโดยตลอดงาน ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นของไทยมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธา เชื้อชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นภาพรวมของประเทศไทยจึงเป็นดินแดน ที่อุดมไปด้วยงานศิลปหัตถกรรมที่สะท้อนชีวิตความเป็นอยู่และจิตใจของประชาชนเหล่านั้น อีกทั้งแสดงให้เห็นมรดกทางภูมิปัญญาของคนไทยเป็นอย่างดี (อังคร. 2545: 1) ภูมิปัญญาของคนไทยจึงเป็นการสืบทอดกันมาแต่อดีต ซึ่งเรานิยมเรียกกันว่า เป็น "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" (งานวิจัยของคะเนิงนิตย์ จันทบุตร และคณะ 2542 : 1) กล่าวไว้ว่า ระบบภูมิปัญญาชาวบ้าน และระบบวัฒนธรรมเป็นระบบที่ซับซ้อนต่อเนื่องกันมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างแยกไม่ออก ภูมิปัญญานำมาสู่การดำรงที่เป็นแบบแผนของชีวิต และสืบทอดต่อกันมายาวนานจนเกิดเป็นวัฒนธรรมและในระบบวัฒนธรรมก็มีระบบคุณค่าทางปัญญา ที่แสดงวิธีการคิดการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น

ภาคอีสานของไทยเมื่อ 3,000 ปี มาแล้วมีชุมชนหมู่บ้าน ในอีสานกระจายไปทั้งบริเวณแอ่งสกลนครและแอ่งโคราช นับเป็นชุมชนหมู่บ้านที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ผู้คนในหมู่บ้านเก่าแก่เหล่านี้ไม่ใช่พวกเดียวกัน หรือไม่ใช่เผ่าพันธุ์เดียวกันทั้งหมด มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม อาจแบ่งได้ 4 กลุ่มคือ กลุ่มบ้านเชียง กลุ่มโนนชัย กลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์ และกลุ่มแม่น้ำมูล - แม่น้ำชีตอนล่าง (ศรีศักดิ์ วลลิโกดม. 2543 : 27)

เมื่อพราหมณ์กับพุทธเข้ามาถึงดินแดนอีสานกลุ่มชนที่มีมาแต่เดิมก็เปลี่ยนไป เพราะมีผู้คนจากภายนอกหลายทิศทางเคลื่อนย้ายเข้ามาปะปน มากขึ้นประมาณการกลุ่มประชากรในยุคนี้ประกอบด้วย พวกข่า พวกไท พวกกุ่มพุด (กัมพูชา) พวกเวียด (เวียดนาม) พวกจาม พวกสยาม พวกลาวและชนเผ่าอื่น ๆ จากนานเจ้า (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2543 : 56) จากภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่มาจากหลากหลายแห่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้วิชาการซึ่งกัน และกันจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของอีสานนั้นประกอบด้วยผู้คนจากหลายเผ่าพันธุ์มีความแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น แหล่งที่มา สำเนียงภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต ฯลฯ อย่างไรก็ตามในส่วนองงานศิลปหัตถกรรม วิบูลย์ ลี้สุวรรณ(2539:21)ได้กล่าวไว้ว่าจะมีลักษณะร่วมกันคือ การสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักเช่นเดียวกัน แต่ด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ที่ได้รับการขัดเกลา ปรับปรุง เพื่อให้มีความประสานสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ใช้และผู้สร้างเป็น

เวลานับร้อยนับพันปีคนทำงานหัตถกรรมจึงซึมซับเอา วิญญาณของบรรพชนเข้าไว้ แล้วนำมาถ่ายทอดไว้ในผลงาน ของตน ทำให้งานหัตถกรรมบางชนิดเป็นงานศิลปหัตถกรรม มากกว่าที่จะเป็นเพียงงานหัตถกรรมเพื่อใช้สอยเพียงอย่างเดียว แม้จะขาดความงดงามประณีตไปบ้าง แต่ก็มีวิญญาณของ ชุมชนอันเกิดจากการสร้างสรรค์ตรงไปตรงมาด้วยกระบวนการ และกรรมวิธีพื้น ๆ เรียบง่ายสืบต่อกันมา ทำให้รู้สึกได้ถึงชีวิต จิตใจและภูมิปัญญาที่แสดงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

บนความแตกต่างของภูมิประเทศภูมิอากาศ ประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธา เชื้อชาติ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ของแต่ละภูมิภาคได้เป็นตัวกำหนดให้ลวดลาย วัสดุ และรูป ทรงบนงานศิลปหัตถกรรมของแต่ละภาคของไทยมีความ แตกต่างกันไป กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้กล่าวถึงทิศทาง ของการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมไทย การอนุรักษ์และ สืบทอดงานหัตถกรรมจากบรรพบุรุษให้คงอยู่ได้จำต้องส่งเสริมความต้องการของตลาดผู้ใช้ หัตถกรรมบางประเภท เพื่อให้มีการใช้สอยในชีวิตประจำวันต่อไป โดยการปรับทิศทาง ของการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมให้ถูกต้อง เหมาะสม กับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงทุกขณะด้วยการคำนึง ความสมดุลของความสัมพันธ์ในองค์ประกอบ 3 ประการได้แก่ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.2538 :7) วัฒนะ จูทะวิภาค (2545 : 7) ที่กล่าวว่าการศึกษาเรื่องราว เกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา ยังมีปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ระหว่างผู้ที่มีแนวความคิดทาง อนุรักษ์นิยมและผู้ที่มีแนวความคิดด้านพัฒนาสร้างสรรค์ว่า ศิลปะพื้นบ้านควรจะได้รับ การแก้ไข ดัดแปลง เปลี่ยนรูปแบบ หรือให้ทันสมัยหรือไม่ อย่างไร เพราะศิลปะพื้นบ้านสาขาต่างๆ ที่ชาวบ้านดำเนินอยู่ได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนัก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อันเป็นผลกระทบภายนอกทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ต้องเปลี่ยนแปลงตามไปอย่างรวดเร็ว ความงาม ความเรียบง่าย ความบริสุทธิ์ควมมีคุณประโยชน์ของศิลปะพื้นบ้านที่ เกิดจากความมีเหตุผล ความช่างคิด ช่างประดิษฐ์ของชาว บ้านนับวันจะสูญหายไปตามกาลเวลา หากไม่ได้รับการ ศึกษาวิจัยหรือบันทึกไว้เป็นหลักฐานสืบทอดต่อไป ตลอดจน เก็บรักษาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบไป

ดังนั้นเพื่อการพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านในภาค อีสานให้คงอยู่รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม ที่คนอีสานได้สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ด้วยภูมิปัญญาอันบริสุทธิ์ในการ สร้างงานศิลปหัตถกรรม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ศึกษาแนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสาน เพื่อหา แนวทางการอนุรักษ์ที่ไม่ใช่การอนุรักษ์เพื่อการเก็บรักษาไว้

เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการอนุรักษ์เพื่อให้มีการออกแบบการ ผลิตและการนำมาสู่ประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน สอดคล้อง กับวิถีชีวิตในปัจจุบันของคนอีสาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.ศึกษาความเป็นมาของงานหัตถกรรมไม้ไผ่ ที่อยู่ใน วิถีชีวิตคนอีสานเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อตลอดจนการใช้ สอยในชีวิตประจำวัน

2.ศึกษากระบวนการผลิตในแง่ของการปรับปรุง พัฒนาคุณภาพวัสดุและรูปแบบที่เหมาะสม

3.ศึกษาแนวทางในการออกแบบการประยุกต์ใช้ งานเพื่อปรับปรุงพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ให้เหมาะสมกับ สภาพสังคม วิถีชีวิตของคนอีสานทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ระเบียบวิธีวิจัย

ศึกษาเรียนรู้การใช้ไม้ไผ่ในวิถีชีวิตของคนอีสาน จาก ประสบการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตที่มีความ เปลี่ยนแปลงของคนไทยในภาคอีสาน ศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์ ไม้ไผ่ที่เป็นงานหัตถกรรมจากผู้ใช้ และผู้ผลิตจากชาวบ้านซึ่ง เป็นตัวแทนกลุ่มประชากรในภาคอีสาน 19 จังหวัด โดยใช้วิธี การสัมภาษณ์และการระดมความคิดเพื่อวิเคราะห์เป็นข้อมูล ประกอบการกำหนดแนวทางในการออกแบบพัฒนางานหัตถกรรม ไม้ไผ่

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาแนวทางการพัฒนางานหัตถกรรม ไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสาน เป็นการศึกษาในเชิงอนุรักษ์ โดย พัฒนางานหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมในการผลิต การใช้สอยและอาจพัฒนาสู่การผลิตสำหรับ การจำหน่าย การปรับปรุงและการพัฒนารูปแบบอาศัยความรู้จากภูมิปัญญา ดั้งเดิมของชาวบ้านในการออกแบบ

แนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ ยึดองค์ประ กอบที่สำคัญ 3 ประการคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ตาม กรอบแนวคิดของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2538 : 7)

ตัวแปรที่ทำการวิจัย

ตัวแปรในการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดความเข้าใจตามกรอบแนวคิดของการศึกษาศิลปะพื้นบ้านเชิงวิเคราะห์ ของมารุต อัมรานนท์ (2543 : 52-57) ซึ่งประกอบด้วย วัตถุประสงค์ในการทำ/ผลิต การนำไปใช้แหล่งกำเนิด แหล่งผลิต วัตถุดิบ เทคนิควิธีการเครื่องมืออุปกรณ์ ลักษณะรูปทรง รายละเอียดในการตกแต่ง โครงสร้าง และคติความเชื่อ โดย ศึกษาภาพรวมดังนี้

1.1 ลักษณะเฉพาะของงานหัตถกรรมไม้ไผ่ในท้องถิ่นอีสาน

1.2 แนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ที่คงไว้ซึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน

1.3 ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไม้ไผ่ที่ได้รับการศึกษาและพัฒนา รูปแบบแล้วทั้งในแง่ของผู้ผลิตและผู้บริโภค

ตัวแปร ประกอบด้วย

1.ตัวแปรต้น ได้แก่ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อแนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ในปัจจุบันและความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่ได้รับการพัฒนา โดยสำรวจจากผู้ผลิตและผู้บริโภค

2.ตัวแปรตาม ได้แก่แนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ โดยคงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ เปรียบเทียบกับรูปแบบเดิมโดยแนวทางนี้สามารถใช้กับงานหัตถกรรมอื่น ๆ ในท้องถิ่นได้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาตามตัวแปรในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1.1 ประชากร คือ ประชาชนทั่วไปในเขตพื้นที่ภาคอีสาน จำนวน 19 จังหวัด

2.2.2 กลุ่มตัวอย่าง คือชาวบ้านจากหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดใกล้เคียง จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

- 1) กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวนไม่น้อยกว่า 10 คน
- 2) กลุ่มชาวบ้านที่เป็นผู้ใช้หรือผลิตงานหัตถกรรมไม้ไผ่ ซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ในภูมิภาคที่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจจำแนกเป็นกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำขนาดใหญ่ อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มและอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ราบ เพื่อให้ครอบคลุมสภาพความเป็นอยู่ของคนอีสานใน 19 จังหวัด รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 150 คน

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1.การสำรวจและค้นคว้าข้อมูลไม้ไผ่ ในวิถีชีวิตของคนอีสาน ตามข้อสรุปจากแบบสัมภาษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาคอีสาน อาจจำแนกได้เป็น 10 ประเด็น คือ

1)ไม้ไผ่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนอีสานตั้งแต่เกิดจนตายและหลังการตายทั้งในรูปแบบของประโยชน์ใช้สอยและความเชื่อ

2)ไม้ไผ่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการชีวิตของคนอีสาน ในหลายลักษณะทั้งในแง่ที่เป็นของเล่นฝึกทักษะทางปัญญา และฝึกทักษะการเคลื่อนไหวทางร่างกาย

3)ไม้ไผ่เกี่ยวข้องกับการสร้างลักษณะนิสัยในการทำงานทำให้คนอีสานที่ผลิตงานหัตถกรรมไม้ไผ่มีคุณลักษณะที่ดีในการทำงานสุขุมเยือกเย็น รอบคอบและมีระเบียบ

4)ไม้ไผ่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย มีการนำไม้ไผ่มาสร้างประโยชน์มากมายเกี่ยวกับที่พักอาศัยนับตั้งแต่รั้วบ้าน พื้นบ้าน ฝาบ้าน เสาบ้าน จนถึงเตียงนา(เพิงที่พักในการทำนา)

5)ไม้ไผ่เกี่ยวกับการสร้างเสียงดนตรีและการส่งสัญญาณเสียง ด้วยความหลากหลายของพันธุ์ไม้ ทำให้คนอีสานเรียนรู้การเลือกพันธุ์ไม้ที่มีคุณสมบัติต่าง ๆ มาผลิตอุปกรณ์ในการสร้างเสียงต่าง ๆ

6)ไม้ไผ่เกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน เป็นการนำไม้ไผ่มาใช้ใน การอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ภายในบ้าน

7)ไม้ไผ่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ อาชีพของคนอีสานโดยส่วนใหญ่คือ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และประมง ทำให้เกิดเครื่องมืออุปกรณ์มากมายเพื่ออำนวยความสะดวกส่วนมากเป็นอุปกรณ์ที่ผลิตจากไม้ไผ่

8)ไม้ไผ่เกี่ยวกับอาหารและยารักษาโรค หน่อไม้สามารถประกอบ เป็นอาหารได้หลายรูปแบบและให้รสชาติความอร่อยที่แตกต่างกันไปตามพันธุ์ไม้ และหากศึกษาให้ดีจะพบว่าส่วนต่าง ๆ ของไม้ไผ่เป็นส่วนหนึ่งของยาสมุนไพร มีสรรพคุณรักษาโรคภัยต่าง ๆ ได้

9)ไม้ไผ่เกี่ยวกับการใช้ในพิธีกรรมด้วยเหตุที่ไม้ไผ่เป็นไม้ที่มีคุณ มีอยู่ทั่วไปทุกพื้นที่ในภาคอีสานพิธีกรรมต่าง ๆ จึงนิยมนำไม้ไผ่มาผลิตเป็นส่วนต่างๆในการประกอบพิธีกรรมอยู่เสมอ

10)ไม้ไผ่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมลำไผ่ เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นกอจะให้คุณมากมายต่อผิวดิน ทำให้ดินมีการยึดเกาะแข็งแรง ลำไผ่ที่สูงลุ่มช่วยต้านแรงลมได้เป็นอย่างดี คุณสมบัตินี้เป็นผลดีต่อสภาพแวดล้อมของมนุษย์มาก

ค่านิยมของคนอีสานต่องานหัตถกรรมไม้ไผ่

ในโลกปัจจุบันหรือโลกสมัยใหม่ คนมีชีวิต และความ เป็นอยู่ด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ค่านิยมของคนเราเปลี่ยนไป สิ่งของเครื่องใช้ที่ผลิตจากโรงงานได้เข้ามาแทนที่งานที่ทำด้วยมือ หรืองานหัตถกรรม เพราะว่ามีราคาที่ถูกลงกว่า มีการใช้สอยที่สะดวกกว่า ประหยัด

เวลาในการผลิต ทักษะของคนที่มีต่องานหัตถกรรม ไม่เฝ้าจึงเปลี่ยนไปด้วย

สิ่งใดที่สามารถนำมาทดแทนสิ่งเดิมได้ก็เข้ามาแทนที่ทันที เช่น ครุฑน้ำทำจากไม้ไผ่ เปลี่ยนเป็น ครุฑพลาสติก คันโช้/กระโช้/โขงโงง สำหรับวิดน้ำในการเกษตรกรรมเปลี่ยนเป็นเครื่องสูบน้ำ

ซึ่งต้องใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เป็นไปตามพัฒนาการทางด้าน วิทยาศาสตร์ที่ทุกคนต้องยอมรับ

แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีงานหัตถกรรมไม้ไผ่อีกเป็นจำนวนมากที่ยังคงอยู่และมีความ จำเป็นต่อวิถีชีวิตมนุษย์ เช่น หวดและมวดยสำหรับนั่งข้างเหนียว กลองข้าวและกระติบข้าวสำหรับบรรจุข้าวเหนียว ช้องสำหรับใส่ปลา กบ แมลง และอื่น ๆ เป็นต้นงานหัตถกรรมไม้ไผ่เหล่านี้ ยากที่จะหาวัตถุดิบอื่นมาทดแทนได้ เพราะวัตถุดิบในการผลิตไม่มีพิษภัยต่อมนุษย์ อีกทั้งยังสามารถหาวัตถุดิบได้ง่าย มีผู้สืบทอดอยู่ทุกชุมชน

นอกจากนั้นยังมีสิ่งของเครื่องใช้อีกหลายอย่าง ยังอยู่ระหว่างทางสองแฉ่งของผู้ใช้ ระหว่างสิ่งใหม่และสิ่งเก่า เช่น ฝาชีพลาสติก-ฝาชีจักสานไม้ไผ่ พัดพลาสติก-กระดาด-พัดจักสานไม้ไผ่

หมวกพลาสติก-หมวกจากไม้ไผ่ ไม้ตีแมลงวัน ไม้ไผ่-ไม้ตีแมลงวันพลาสติก และอื่น ๆ

ผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ในปัจจุบัน จึงเห็นคุณค่าในงานหัตถกรรมไม้ไผ่ที่แตกต่างกันตามอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่ได้รับ ซึ่งอาจจำแนกได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1)กลุ่มอนุรักษ์นิยมเป็นกลุ่มที่มีค่านิยมทางวัฒนธรรมค่อนข้างสูง นอกจากนํางานหัตถกรรมเพื่อใช้สอยในครัวเรือนแล้ว ยังอาจนำมาจัดเก็บเป็นของประดับตกแต่งบ้านและเป็นของฝากให้ญาติมิตรคนที่รัก เคารพนับถือ

2)กลุ่มคาบเกี่ยวระหว่างวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่เลือกใช้งานหัตถกรรมตามความเหมาะสมและจำเป็น โดยคำนึงถึงองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น ราคา รูปทรง ฝีมือ ความจำเป็นในครัวเรือน และอื่น ๆ

3)กลุ่มวัฒนธรรมใหม่ เป็นกลุ่มยุคใหม่ แสวงหาสิ่งทดแทนที่ดีกว่า ซึ่งอาจมีการเลือกใช้งานหัตถกรรมบ้าง แต่เป็นไปเพื่อการตกแต่งมากกว่าประโยชน์ใช้สอย

งานหัตถกรรมไม้ไผ่ เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าจากความประณีตที่หล่อหลอมชีวิตจิตใจและความรักของคนทำจึงทำให้งานไม้ไผ่มีคุณค่าอยู่ในจิตวิญญาณของคนอีสานโดยส่วนใหญ่เสมอมาการพัฒนาแบบที่ไม่หยุดนิ่ง จึงเป็นเส้นทางอีกทางหนึ่งที่จะทำให้งานหัตถกรรมไม้ไผ่อยู่คู่คนอีสานได้อย่างยาวนาน

คันโช้ หรือ กระโช้ ใช้สำหรับวิดน้ำข้ามคันนา

ในแง่ของชาวบ้านผู้ผลิตงานหัตถกรรมไม้ไผ่ ในภาคอีสาน อาจกล่าวได้ว่ามีค่านิยมเกี่ยวกับผลงานที่ผลิตใน 3 ประการ ดังนี้คือ

1)ผลงานที่ผลิตต้องมีรูปแบบเฉพาะท้องถิ่นที่สืบทอดต่อกันมา

2)ผลงานที่ผลิตมีความเชื่อแผ่อยู่ซึ่งไม่สามารถพิสูจน์ได้

3)ผลงานที่ผลิตไม่นิยมความเปลี่ยนแปลงแบบสิ้นเชิง เพราะเป็นสิ่งที่ยึดถือสืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ แม้ว่าจะมีปัจจัยจากภายนอกก็ยังคงความพยายามรักษาเค้าโครงเดิมไว้

ดังนั้นในการปรับปรุงพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่จึงความเริ่มต้นที่การสร้างใจในค่านิยมของผู้ผลิต หรือชาวบ้านก่อน จึงนำสู่การพัฒนาแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงรากฐานองค์ความรู้เดิมของชาวบ้าน

ผลสรุปจากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเพื่อสืบค้นหาประเภทของผลิตภัณฑ์อันเป็น ผลผลิตจากงานหัตถกรรมไม้ไผ่ในภาคอีสานซึ่งผลจากการสำรวจและค้นคว้าข้อมูลในแหล่งข้อมูล

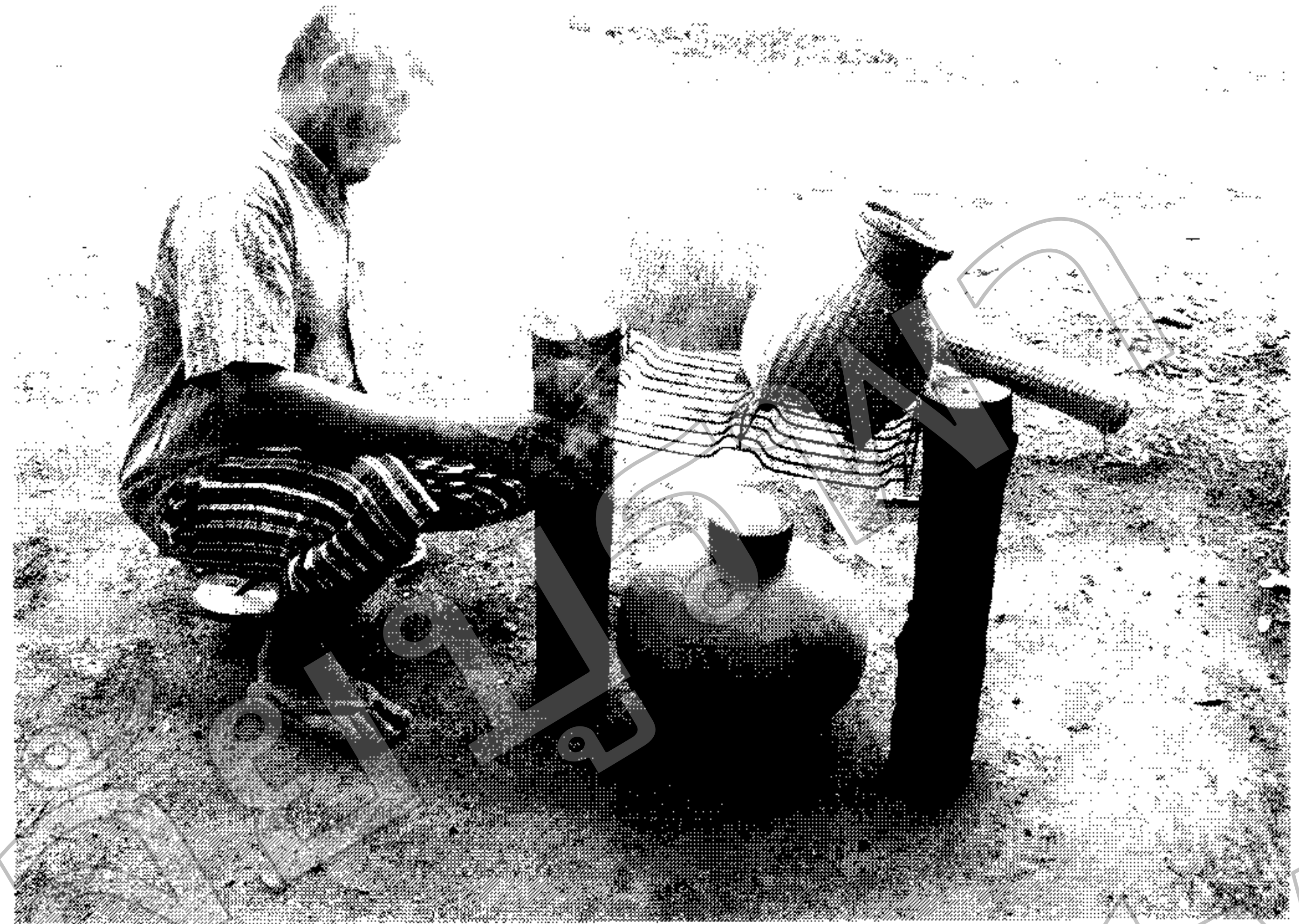

กระชื้อ หรือ ชนาง ใช้สำหรับช้อนกุ้ง

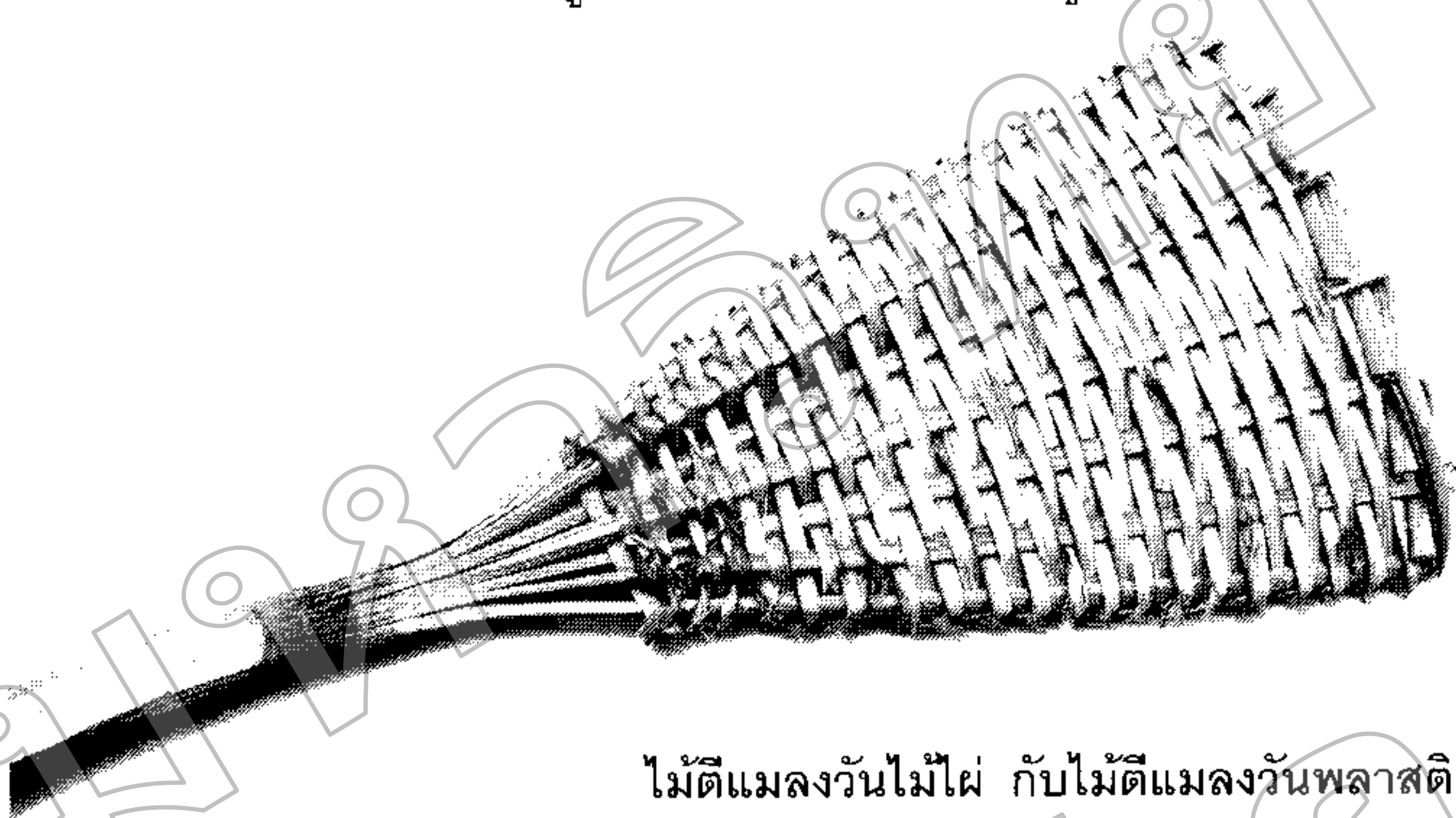

ชุมชนต่าง ๆ ในภาคอีสาน 19 จังหวัด พบว่างานหัตถกรรมไม้ไผ่ หากจำแนกลักษณะการใช้ประโยชน์จากส่วนต่าง ๆ อาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือกลุ่มงานหัตถกรรมไม้ไผ่ที่ผลิตจากเส้นตอก เช่น กระติบข้าว ก่องข้าว กระดังง์ ตุ่ม ไซ ช้อง เป็นต้น และกลุ่มงานหัตถกรรมจากลำต้น กิ่งเหง้าและใบ เช่น ด้ามไม้กวาด ด้านขวาน คันเบ็ด แคร่ไม้ไผ่ หมวก บั้งข้าวหลาม เป็นต้น ในการนี้ผู้วิจัยได้นำผลการค้นคว้าข้อมูลมาสำรวจความคิดเห็นโดยวิธีระดมความคิดกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มประชากรของคนอีสาน 19 จังหวัด โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากพื้นที่ 4 จังหวัด คือ หนองบัวลำภู มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี รวม 5 หมู่บ้าน จำนวน 172 คน ซึ่งแต่ละพื้นที่กลุ่มตัวอย่างจะมีสภาพภูมิประเทศแตกต่างกัน เพื่อเป็นการกระจายความแตกต่างทางด้านวิถีชีวิตในชุมชน จากสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ผลจากการระดมความคิดเห็นโดยใช้แบบสำรวจพบว่า ปัญหาของงานหัตถกรรมไม้ไผ่โดยส่วนใหญ่มักมีปัญหาด้านมอดและแมลงในการทำลายผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ ส่วนรูปแบบผลิตภัณฑ์ยังคงนิยมใช้รูปแบบดั้งเดิม จากภูมิปัญญาดั้งเดิม

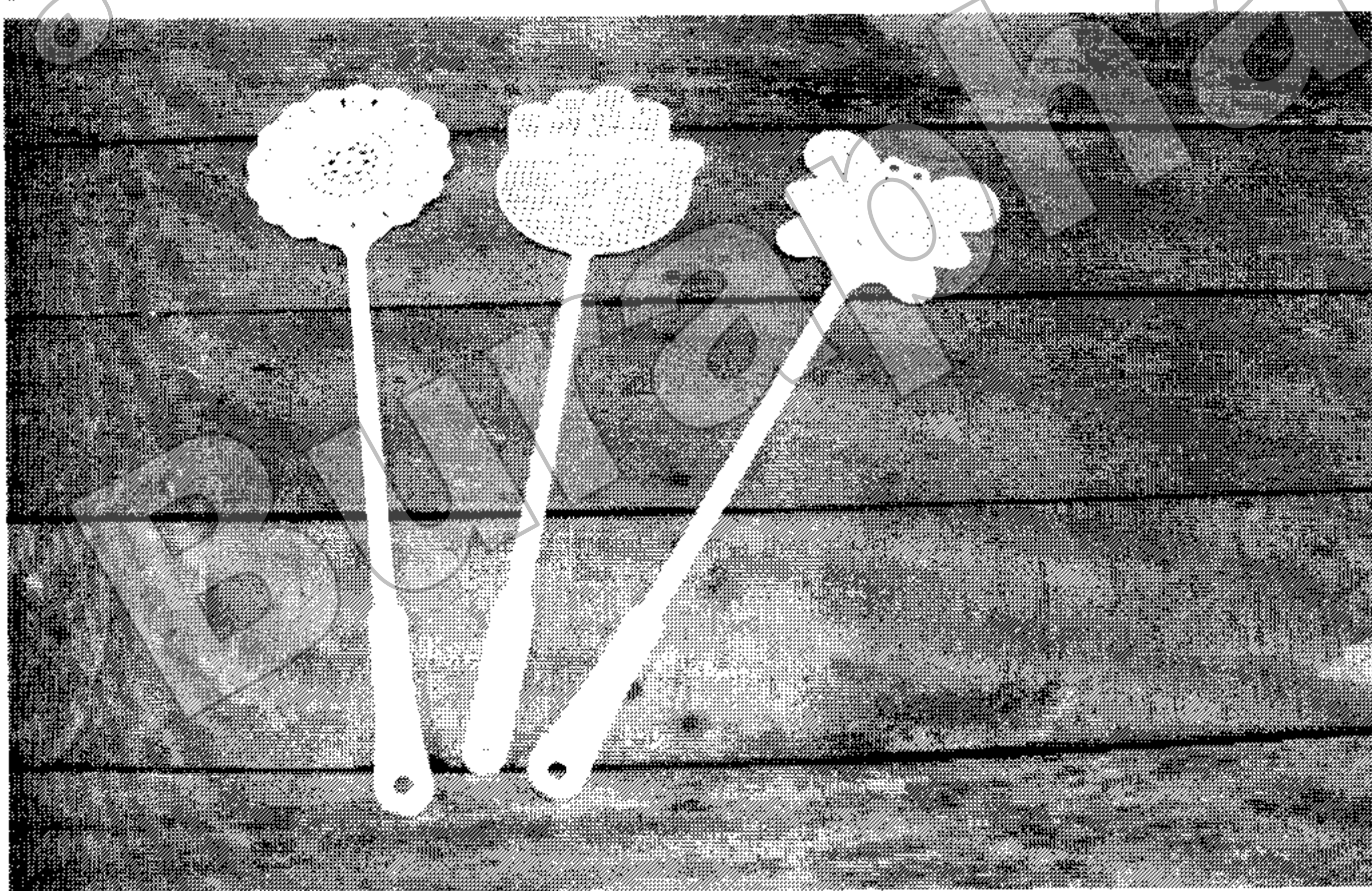
ผลิตด้านกระบวนการผลิตและด้านรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2538:7) ที่กำหนดทิศทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยคำนึงถึงความสมดุลของความสัมพันธ์ ในองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม

การรมควันกลางแจ้งโดยใช้ฟางข้าวอบในหม้อดิน

ไม้ตีแมลงวันไม้ไผ่ กับไม้ตีแมลงวันพลาสติก

ของแต่ละชุมชน โดยสรุปข้อมูลออกเป็นหลายด้าน เช่น การเรียกชื่อผลิตภัณฑ์ ประโยชน์ใช้สอย กระบวนการผลิต การเลือกพันธุ์ไม้ของแต่ละท้องถิ่น ประเภทของผลิตภัณฑ์ ที่ยังใช้อยู่และผลิตภัณฑ์ที่เลิกใช้แล้ว เป็นต้น

2. การศึกษากระบวนการผลิตในแง่ของการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพวัสดุและรูปแบบที่เหมาะสม ผลจากการศึกษาข้อมูลพบว่า แนวทางในการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ในภาค อีสานอาจสรุปได้เป็น 3 ส่วน คือ ด้านวัสดุในการ

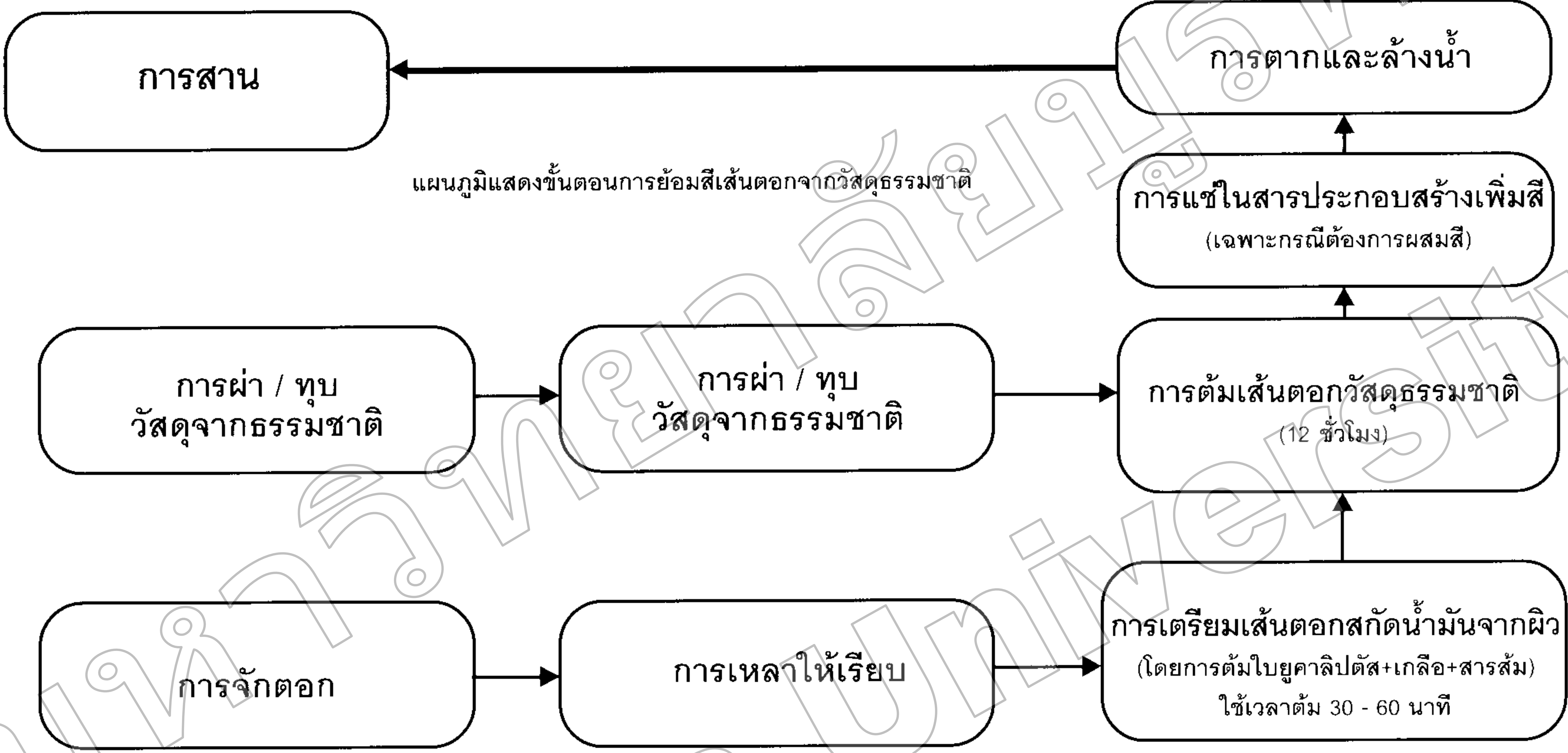
ดังนั้นหากพิจารณาถึงสภาพปัญหาปัจจุบันของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นอีสานจะพบว่า งานหัตถกรรมไม้ไผ่เป็นงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพของสังคมคนอีสานมายาวนานตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันผลิตภัณฑ์หลายชนิดเทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่สามารถทดแทนได้ แต่ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติบางอย่างก็ยังมีส่วนต้องปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้มีความเหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน งานหัตถกรรมไม้ไผ่แม้จะมีประโยชน์มากแต่ก็ยังมีจุดด้อยอยู่บ้าง เช่น การกัดแทะของมอด และแมลงต่าง ๆ ซึ่งต้องมีการศึกษาค้นคว้า เพื่อหาแนวทางแก้ไขปรับปรุง ผลจากการศึกษาแหล่งข้อมูลหลายแห่งและจากการศึกษาทดลอง พบว่ามีวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญห การกัดแทะของมอดและแมลงต่าง ๆ สำหรับงานหัตถกรรมไม้ไผ่ที่ชาวบ้านทั่วไปซึ่งเป็นผู้ผลิตนิยมใช้กันอยู่ 3 วิธีคือ 1)วิธีการรมควันกลางแจ้ง2)วิธีการอบโดยใช้เตาอบ 3)วิธีการเลือกฤดูกาลในการตัดไม้ไผ่ ซึ่งทั้ง 3 วิธีนี้ เป็นวิธีการที่ไม่เกิดพิษภัยต่อผู้ผลิตและผู้ใช้งานหัตถกรรมสามารถดำเนินการได้ง่ายๆแต่หากประสงค์จะผลิตในเชิงอุตสาหกรรม จะมีวิธีการที่น่าสนใจอีกหลายวิธี เช่น การใช้น้ำยากำจัดมอดและ

แมลงและการใช้สารเคมีหรือวัสดุทางด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งต้องมีการลงทุนเพิ่มเติมและอาจเป็นอันตรายต่อผู้ผลิต และผู้ใช้งานหัตถกรรมนั้น ๆ ได้ ทั้งนี้ควรศึกษาโดยละเอียดก่อนดำเนิน การนอกจากการ แก้ไขปัญหาด้านวัสดุดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาทดลองเพิ่มเติมถึงแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์อีกด้านหนึ่งคือ

ความสวยงามของผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยได้ค้นพบว่าการ ย้อมสีไม้ไผ่นั้นสามารถดำเนินการได้ไม่ยากนักโดยอาศัยสี จากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ทั่วไปประเภทเปลือกใบ แก่น ผล ราก จากต้นไม้ในท้องถิ่น สามารถให้สีได้อย่างสวยงามและช่วย ยกระดับของผลิตภัณฑ์ให้มีคุณค่าสวยงามมีความหลากหลาย

หลายมากยิ่งขึ้นความสำคัญของการย้อมสีผิวไม้ไผ่อยู่ที่การ เตรียมผิวไม้ไผ่ก่อนการย้อมผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทดลอง และพบว่า การต้มไม้ไผ่ร่วมกับใบยูคาลิปตัส สารส้มและเกลือ ในสัดส่วนที่พอเหมาะจะช่วยสกัดน้ำมันออกจากผิวไม้ไผ่ทำให้ติดสีง่ายยิ่งขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลของศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือ (2535:2) ที่กล่าวไว้ว่า กรรมวิธีการต้ม จะทำให้เนื้อไม้ไผ่อ่อนนุ่ม เรียกว่า ไผ่สุก ซึ่งจะมีประโยชน์ในการใช้งานประเภทศิลปะ ส่งผลดีต่อการผลิตงานหัตถกรรม อย่างมากและจากการต้มโดยใช้ใบยูคาลิปตัสยังช่วยในการขับไล่แมลงต่างๆ ที่มารบกวนอีกด้วย (สำเนาวิ ฤทธิสุข. 2546 : 26)

กรรมวิธีการย้อมสีไม้ไผ่ โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติ

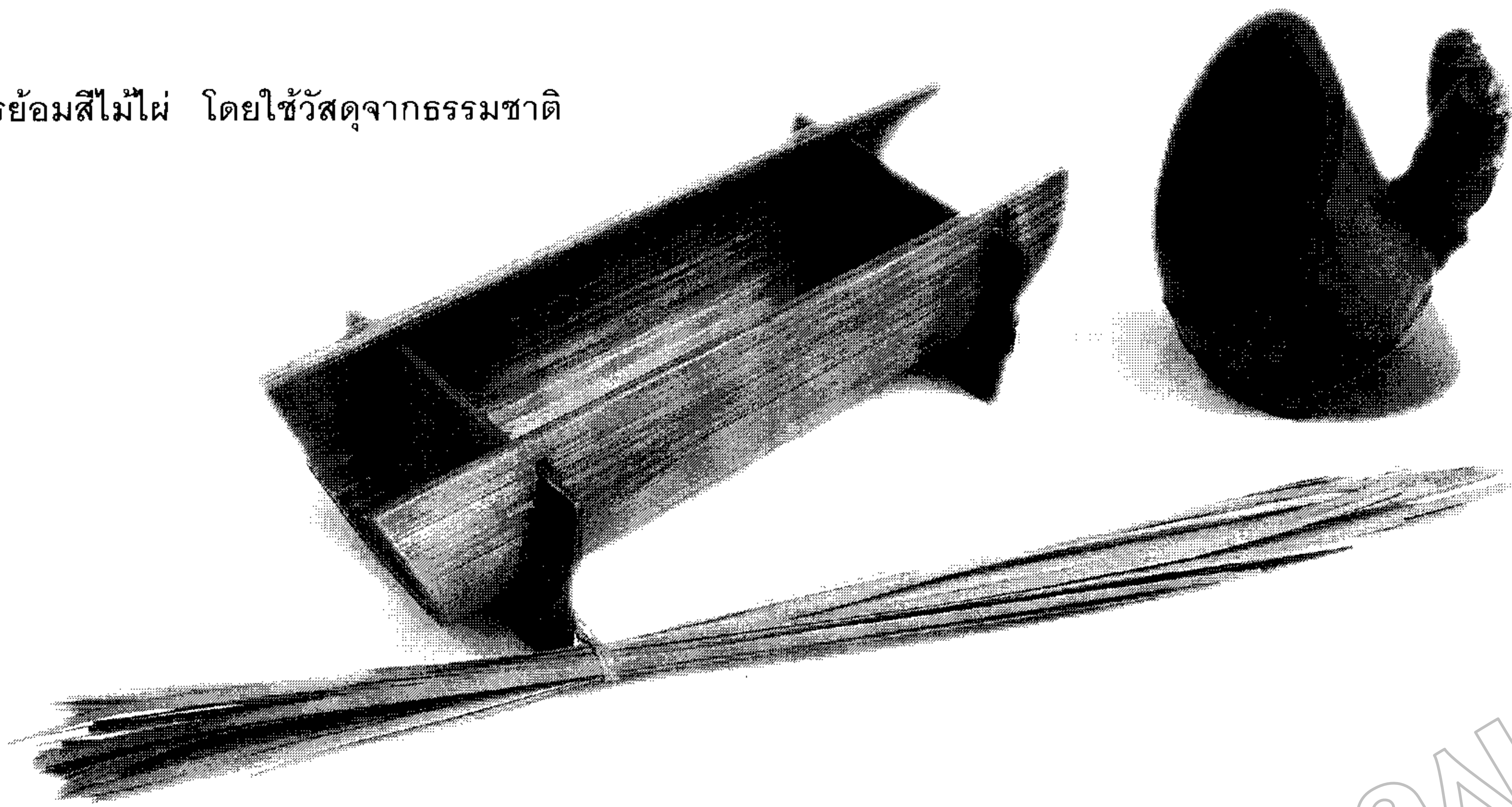
1. การเตรียมไม้ไผ่/เส้นตอกก่อนการย้อมสี โดยวิธีการต้มใบยูคาลิปตัส+สารส้ม+เกลือ เพื่อสกัดน้ำมันออกจากไม้ไผ่

2. การย้อมสีไม้ไผ่/เส้นตอก โดยการนำเปลือกไม้มาต้มเพื่อย้อมสี

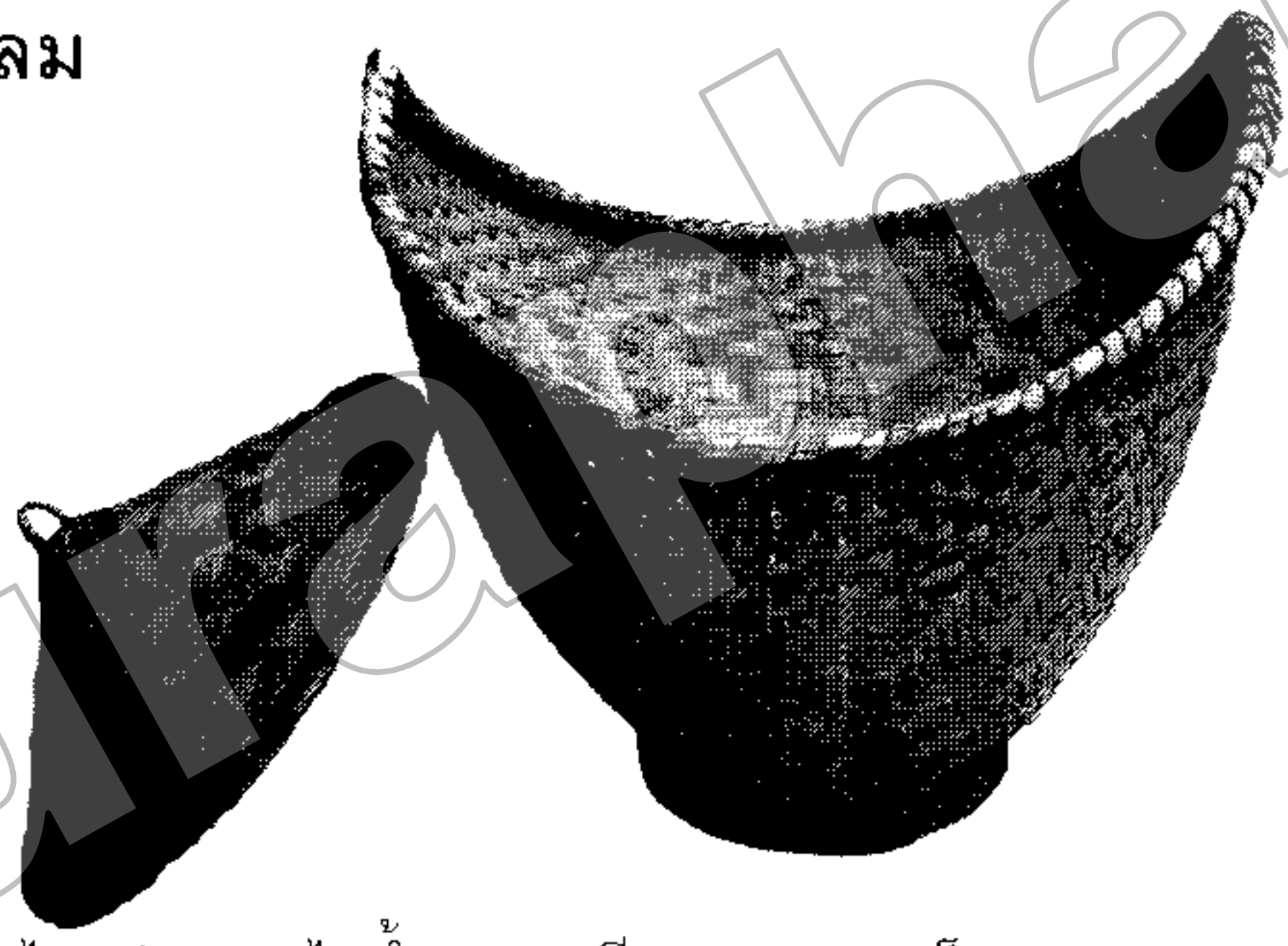

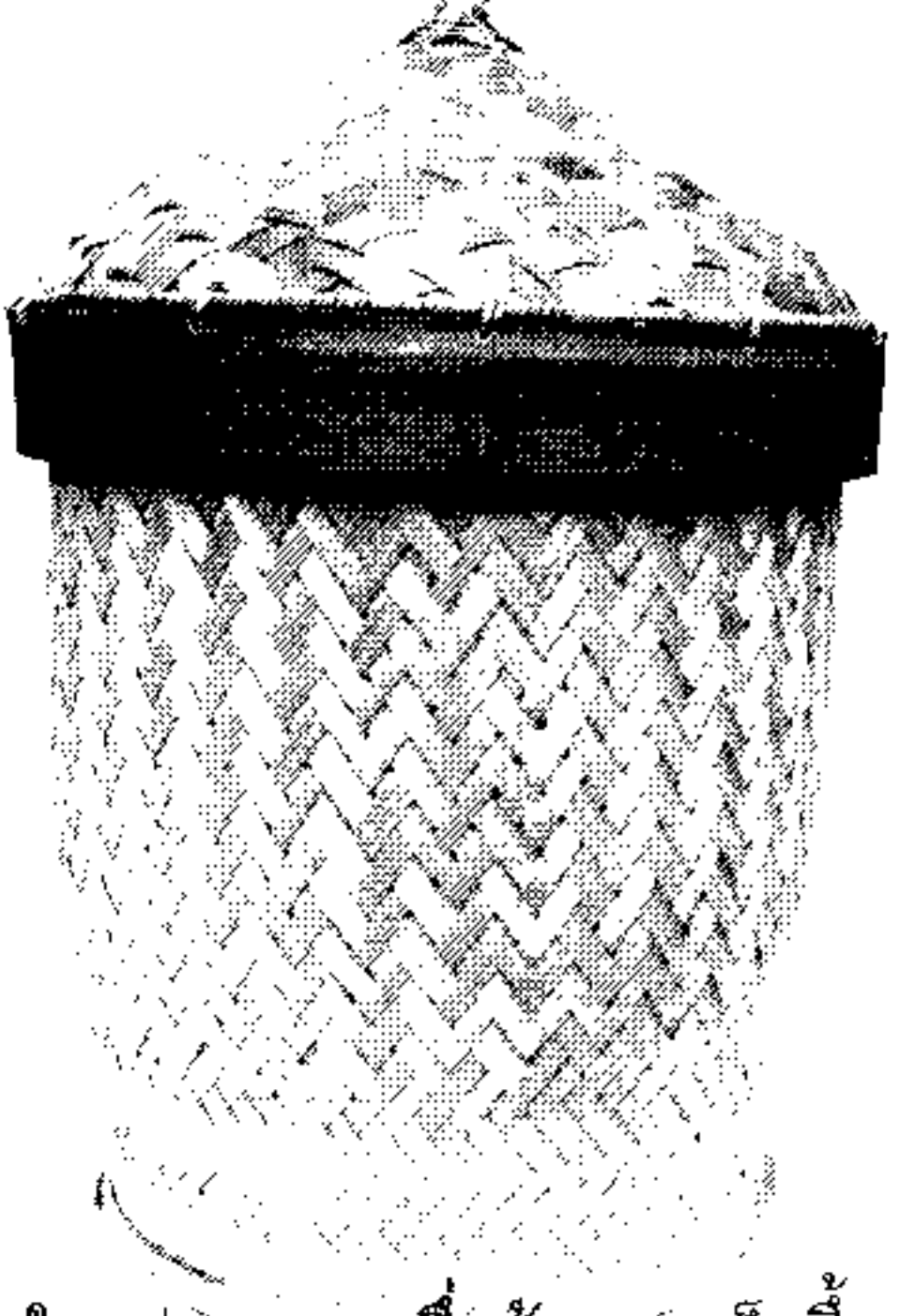

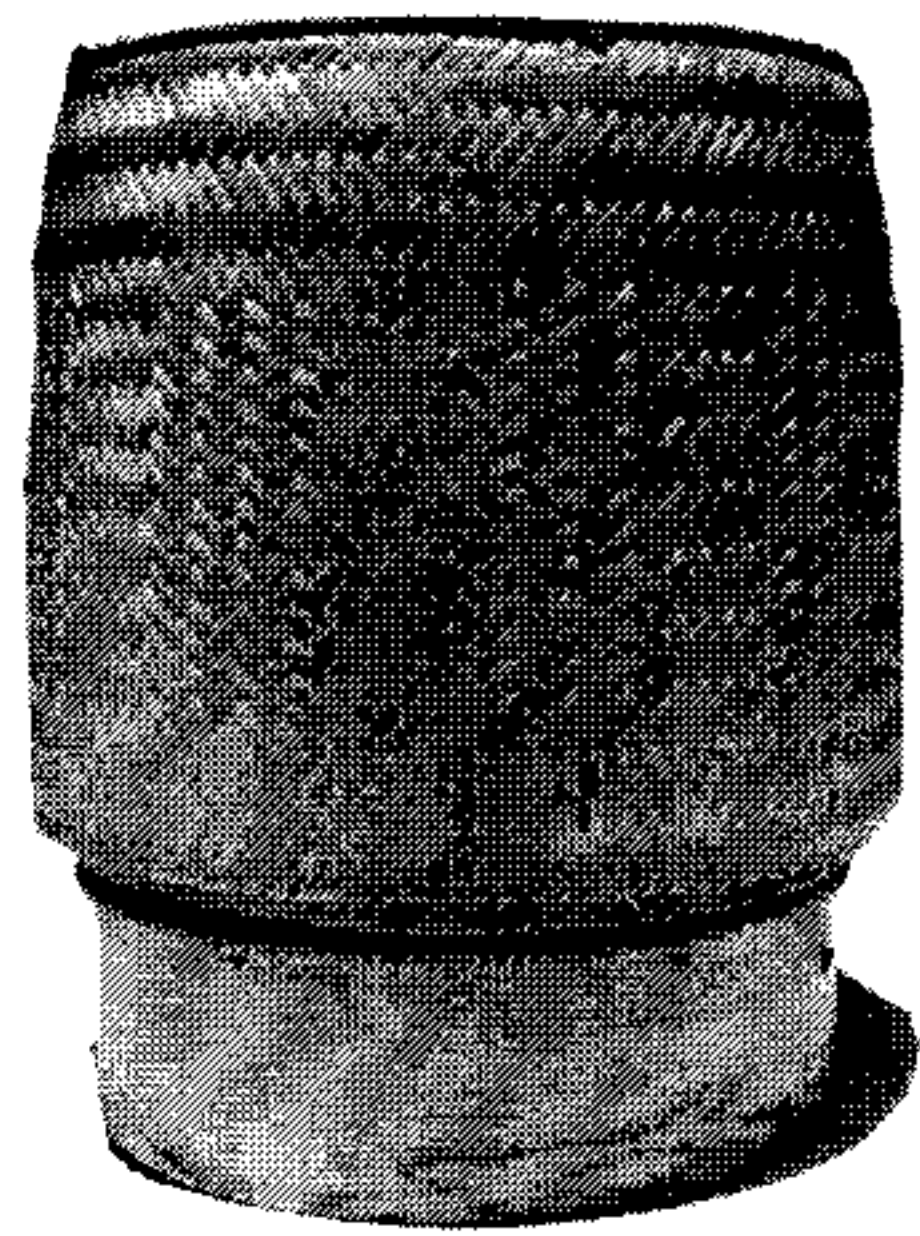
3.การศึกษาแนวทางการออกแบบและพัฒนา
งานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสาน จากผลการสำรวจ
ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง สามารถนำข้อมูลมาเป็นทฤษฎีในการ
ออกแบบงานหัตถกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชนใน
ลักษณะของกรอบแนวคิดในงานออกแบบได้ 7 ประการ ดังนี้
คือ 1) ผลิตภัณฑ์ต้องมีประโยชน์ใช้สอย และสอดคล้องกับวิถี
ชีวิตในชุมชน 2) ผลิตภัณฑ์ต้องอำนวยความสะดวกต่อการ
ผลิต โดยอยู่บนพื้นฐานความรู้เดิมของชาวบ้าน 3) ผลิตภัณฑ์
ต้องสะดวกต่อการใช้สอยที่ดีกว่าและอธิบายด้วยเหตุผลได้
4) วัสดุต้องอยู่ในวิสัยที่หาได้ในท้องถิ่น 5) ต้นทุนในการผลิต
อยู่ในระดับที่ชาวบ้านจัดซื้อได้โดยคำนึงถึงความคุ้มค่าประโยชน์
6) ผลิตภัณฑ์ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อค่านิยม สิ่งแวดล้อมและ
ตัวอย่าง แนวทางการออกแบบและพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสาน ประเภท งานจักสาน

อื่นๆ ในเชิงลบ 7) ผลิตภัณฑ์ต้องมีการสร้างสรรค์ความงาม
ตามความเหมาะสมแก่การใช้งาน ผลจากการศึกษาดังกล่าว
สอดคล้องกับแนวคิดของสาคร คันทโชติ (2528 : 35) ที่กล่าว
ถึงหลักการที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบคือหน้าที่ใช้สอย
ความปลอดภัย ความแข็งแรงความสะดวกในการใช้ ความ
สวยงาม ราคาการซ่อมแซม วัสดุกรรมวิธีการผลิต และการขน
ส่งดังนั้นในภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมของผู้บริโภค
และผู้ผลิตงานหัตถกรรม มีผลอย่างมากต่อการออกแบบผลิต
ภัณฑ์งานหัตถกรรมไม้ไผ่ ทฤษฎีกรอบแนวคิดในการออกแบบ
งานหัตถกรรมไม้ไผ่ทั้ง 7 ประการจะเป็นตัวกำหนดแนวทางใน
การออกแบบและพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ ที่สอดคล้องกับ
วิถีชีวิตของคนอีสาน ดังตัวอย่างการปรับปรุงพัฒนาต่อไปนี้

<p>ลำดับที่1 หวดกันกลม</p> <p>ประโยชน์: ใช้สำหรับใส่ข้าวเหนียวได้สุกเร็วระบบไหลผ่านของไอน้ำสะดวกมีความคงทนแข็งแรง</p>	<p>ลำดับที่2 มวยกันดิน</p> <p>ประโยชน์: สำหรับใส่ข้าวเหนียวในปริมาณน้อยเหมาะกับครอบครัวขนาดเล็ก 2-3 คนใส่ข้าวสุก เร็วขึ้นเนื่องจากมีฐาน/ก้นมวยขยายกว้างมากกว่าเดิม จัดเก็บหรือพกพาเดินทาง สะดวก ราคาต่ำกว่ามวยทั่วไป</p>
<p>ลำดับที่3 มวยตะแกรง</p> <p>ประโยชน์: สำหรับใส่ข้าวเหนียวปริมาณมากเหมาะกับครอบครัวใหญ่ 5-7 คนใส่ข้าวสุกเร็วขึ้น เนื่องจากปริมาณใส่ข้าวสารสำหรับการนึ่งมีรูปทรงเป็นตะแกรงครึ่งวงกลมเปิดทางให้ ไอน้ำจากหม้อนึ่ง (No.22) ที่ใช้ทั่วไปมีการไหลเวียนได้รอบด้านรูปทรง คงทนแข็งแรง ถอดเปลี่ยนชิ้นส่วนซ่อมแซมได้</p>	<p>ลำดับที่4 มวยดอกจอก</p> <p>ประโยชน์: ใช้ใส่ข้าวเหนียว รูปทรงภายนอกแบบดั้งเดิมแต่ออกแบบด้านในใหม่เป็นตะแกรงเพื่อ ให้ไอน้ำไหลเวียนสะดวก ตะแกรงสามารถจัดทำขนาดเล็ก-ใหญ่ ตามลักษณะการใช้ งานได้ มีฝาปิดมิดชิด สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายโดยใช้หูหิ้ว</p>

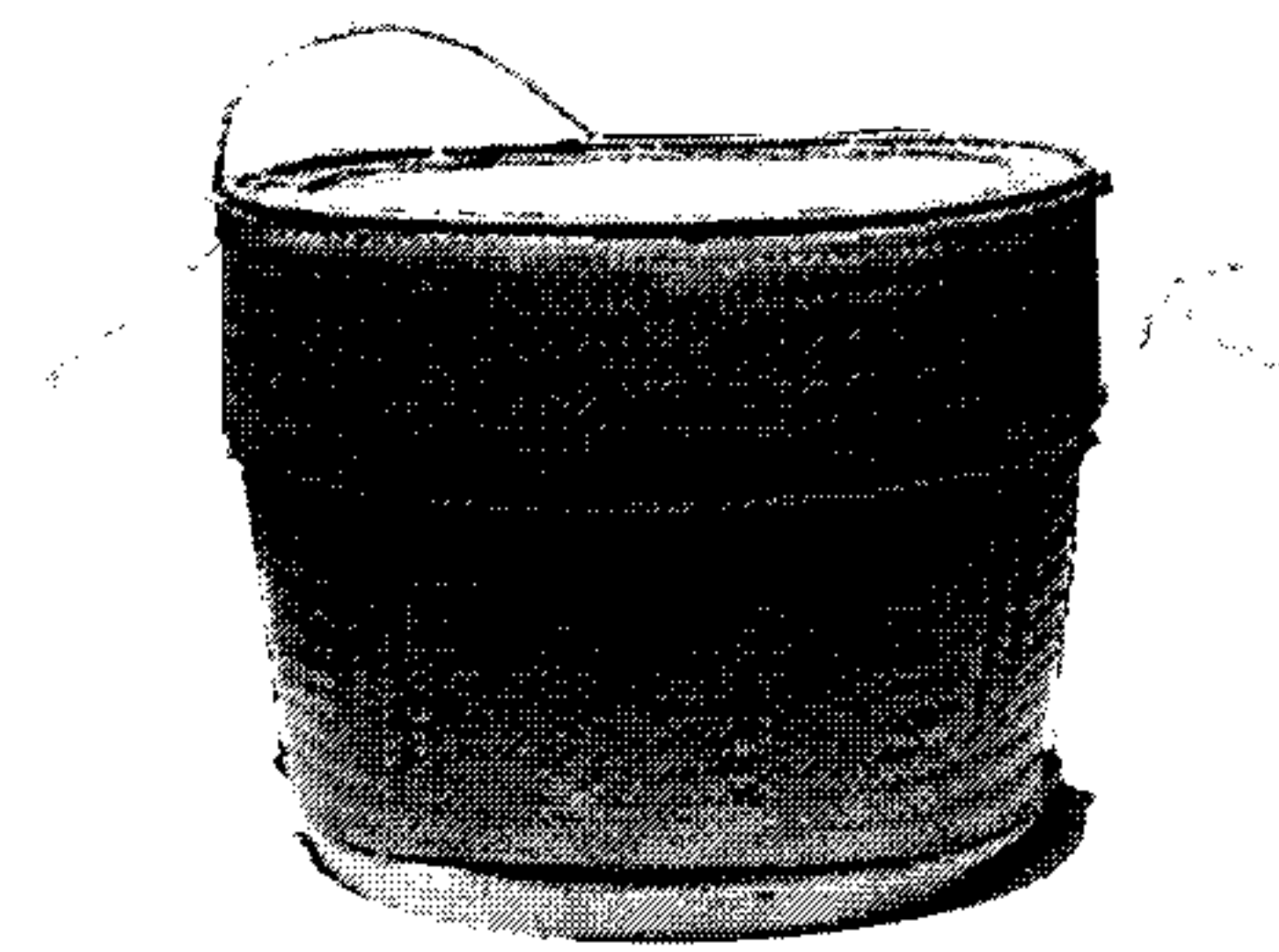
ลำดับที่5 กระติบสองชั้น

ประโยชน์:

รักษาความนุ่มของข้าวเหนียวได้ตลอดวันสามารถแยกแ่งรับประทานเป็นกลุ่มได้เมื่อข้าวสุก แยกซ่อมแซมหรือทำความสะอาดได้ง่าย

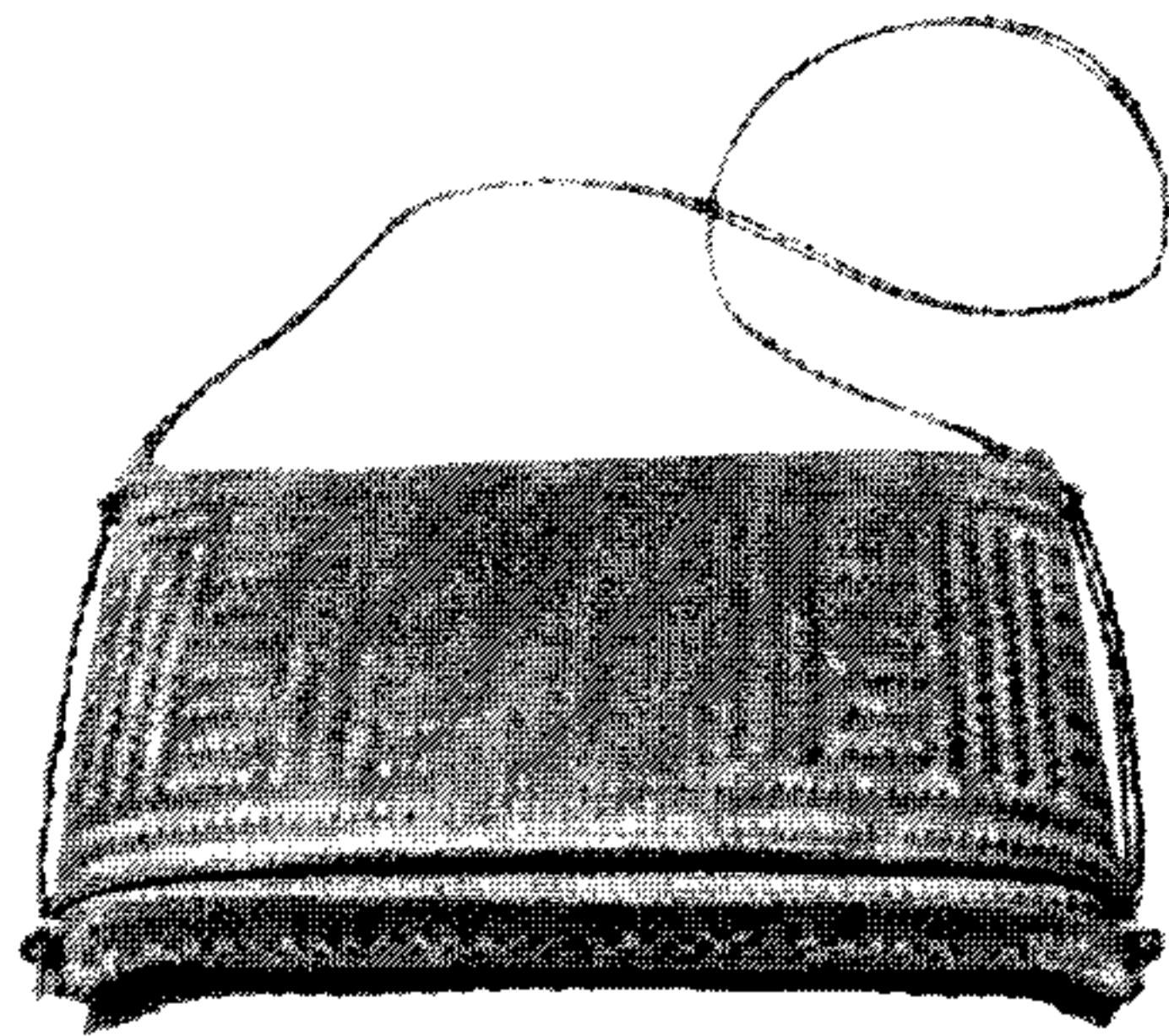
ลำดับที่6 กระติบแอบใหญ่

ประโยชน์:

รักษาความนุ่มของข้าวเหนียวได้นานสามารถแบ่งข้าวรับประทานเป็นกลุ่มได้ เมื่อข้าวสุกแยกซ่อมแซมหรือทำความสะอาดได้ง่าย รูปทรงออกแบบให้ทันสมัยขึ้น สะพายได้ สะดวกสบาย

ลำดับที่7 กระติบแบน

ประโยชน์:

ใช้บรรจุข้าวเหนียวไว้รับประทานเมื่อมีการเดินทางเพื่อความสะดวกในการพกพา และประหยัดพื้นที่ในการเก็บ เหมาะสำหรับรับประทานคนเดียวใน 1 มื้อ รูปทรงบอบบางกะทัดรัด

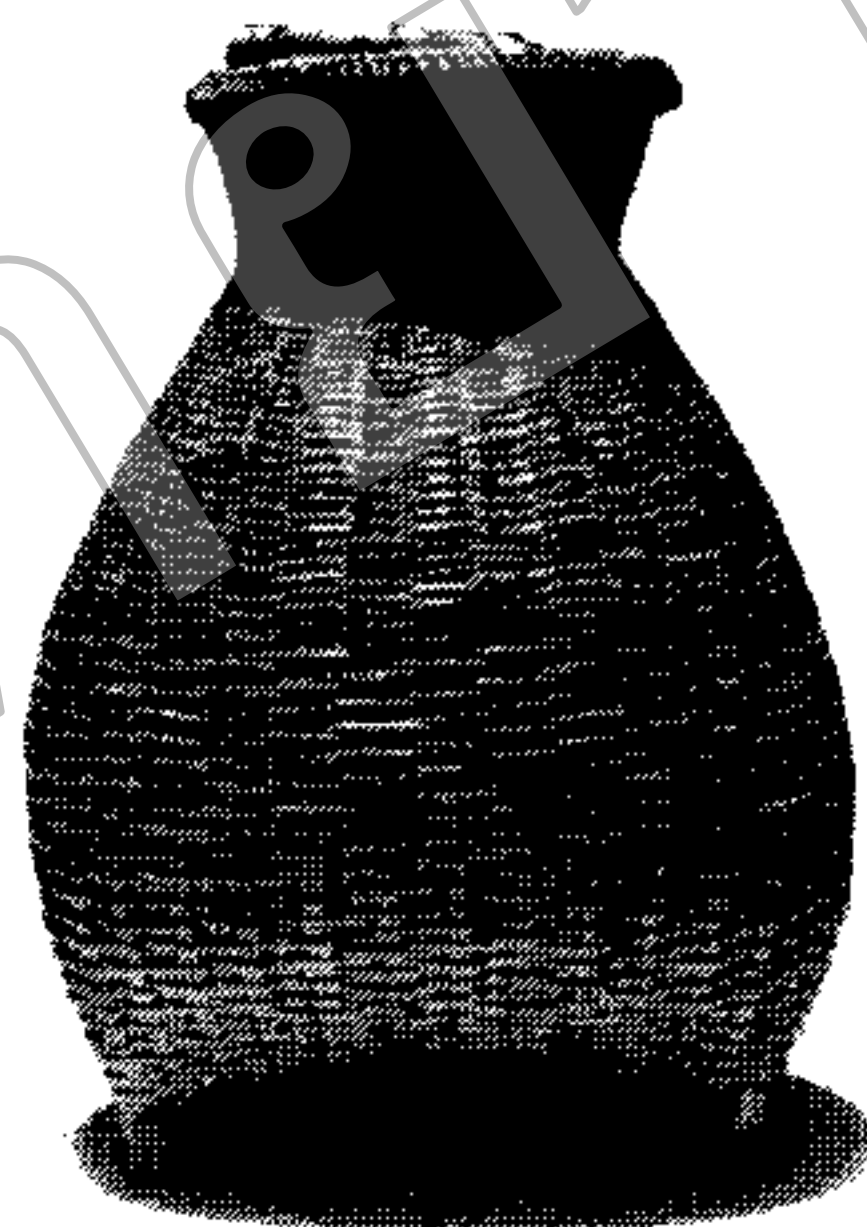
ลำดับที่8 ก่องข้าวฐานสอง

ประโยชน์:

ใช้บรรจุข้าวเหนียว สำหรับ 2 มือสามารถพลิกข้าวเหนียวกลับข้าง ใช้งานได้ทั้ง 2 ด้าน ทำให้ได้ข้าวเหนียวที่นุ่มรับประทานได้ทั้ง 2 มือรูปทรงแข็งแรงมั่นคง อายุการใช้งานนาน

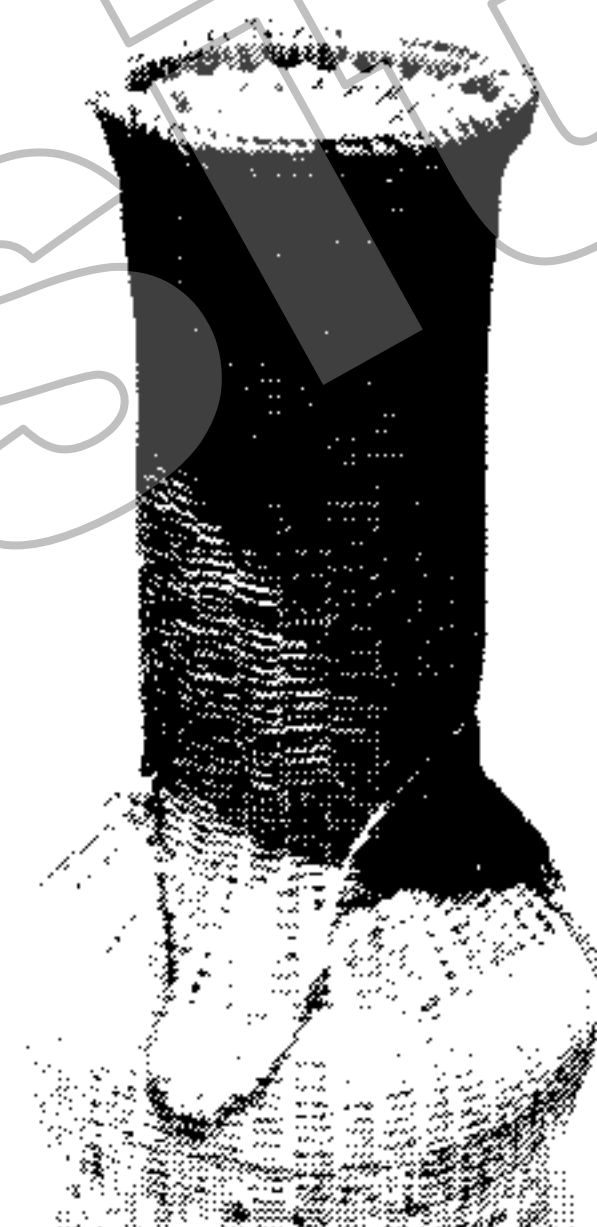
ลำดับที่9 ข้องกบ

ประโยชน์:

ใช้สำหรับใส่กบเมื่อมีการหา ดักจับกบ ตามลำห้วย หรือทุ่งนา สามารถใส่กบได้สะดวก พกพาเดินทางได้ง่าย ทั้งวิธีการสะพายไหล่หรือมัดติดเอว รูปทรงแบน แต่มีปากกลมเพื่อสะดวกต่อการใช้งาน

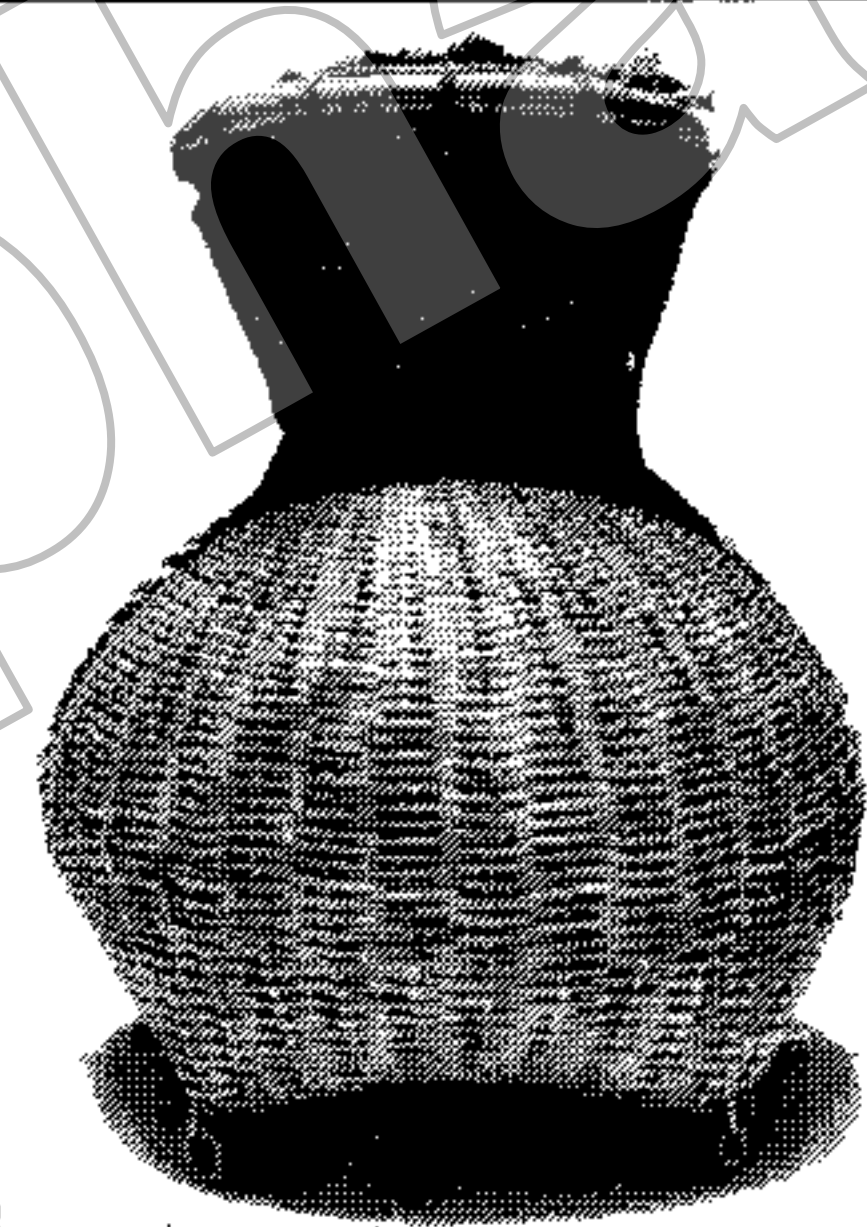
ลำดับที่10 ข้องเอียน (ปลาไหล)

ประโยชน์:

ใช้สำหรับใส่ปลาไหลที่หาได้จากลำห้วย ปอหรือบึงมีส่วนคอจนถึงปากของปลา ป้องกันการเลื้อยเข้า - ออกของปลาไหล ขณะเปิด-ปิดปากข้อง สะดวกต่อการสะพายและการใช้งาน

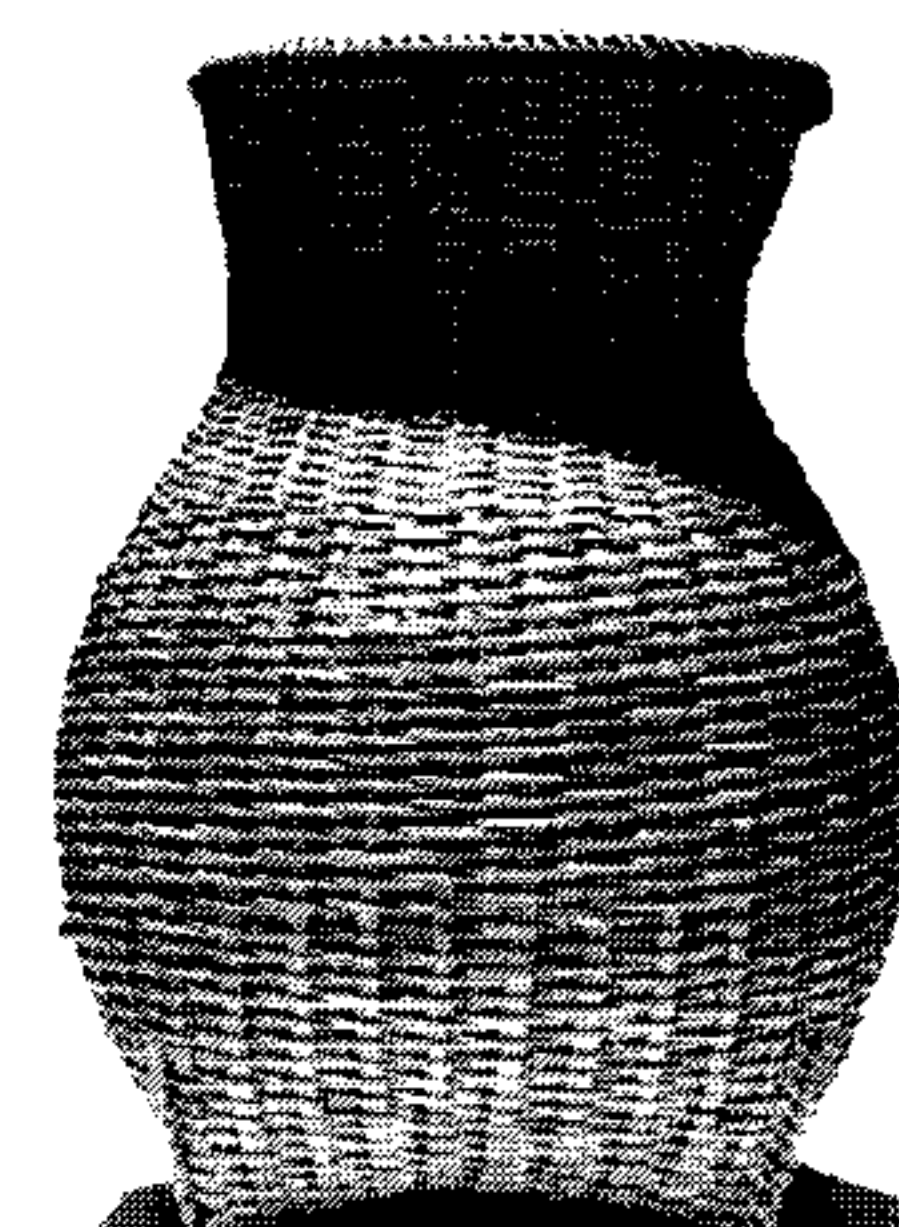
ลำดับที่11 ข้องกุ่ม

ประโยชน์:

ใช้ใส่กุ่มที่ได้จากการดักไขกุ่มหรือการช้อนดักจากสวิงและอื่น ๆ มีปากกว้างรูปกรวย ส่วนคอแคบป้องกันการกระโดดออกของกุ่ม ใสและเทออกง่าย ขนาดพอดีกับการพกพา

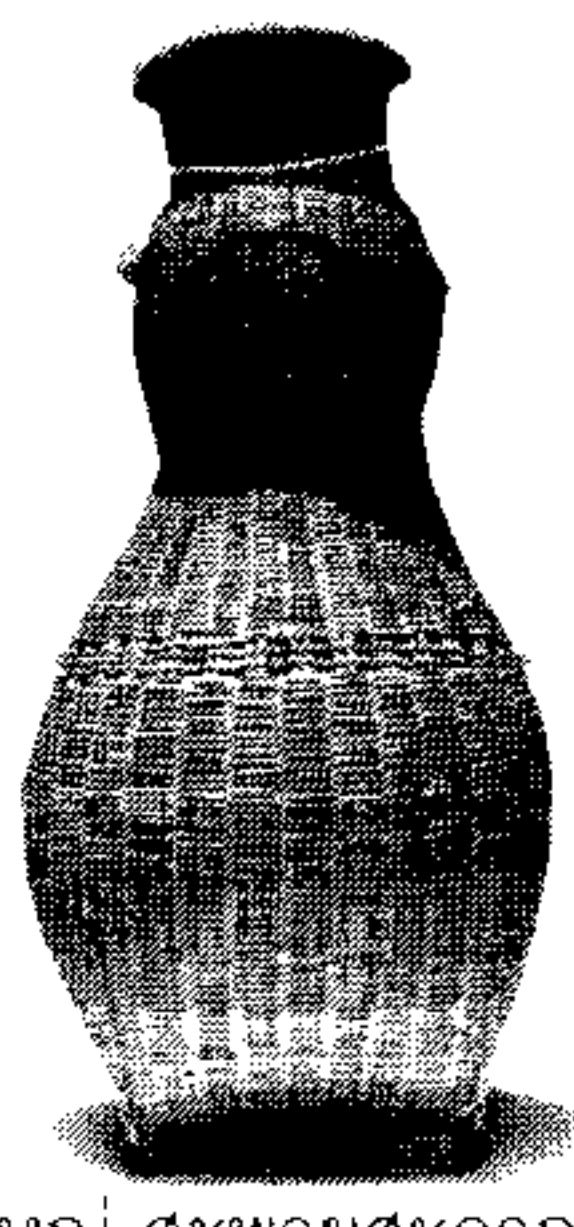
ลำดับที่12 ข้องแมลง (แมลง)

ประโยชน์:

ใช้ใส่แมลงต่าง ๆ เช่น จักจั่น แมงกิ้งก่า กูดจี้ ตั๊กแตน และอื่น ๆ สามารถใส่ง่าย และใช้มือล้วงหยิบออกได้สะดวกขนาดพอดีกับการใช้งานและการสะพาย

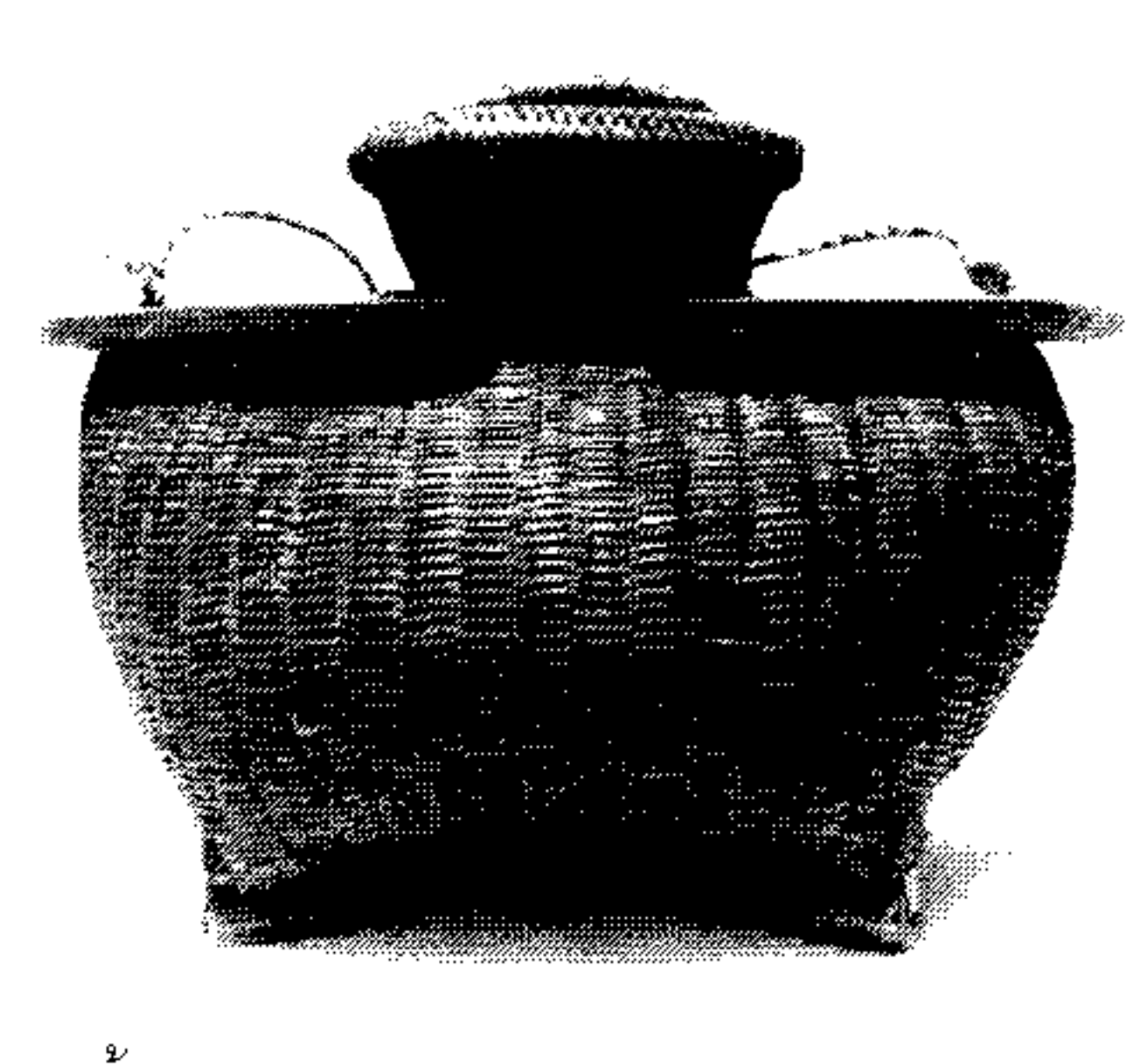
ลำดับที่13 ข้องน้ำเต้า (คนโท)

ประโยชน์:

เป็นข้องแบบอนเนกประสงค์ สามารถใส่สัตว์ได้เกือบทุกชนิด มีขนาดใหญ่ สะพายสะดวก การจับถือสะดวก สามารถบรรจุสัตว์ได้ในปริมาณที่มาก

ลำดับที่14 ข้องปีกนก

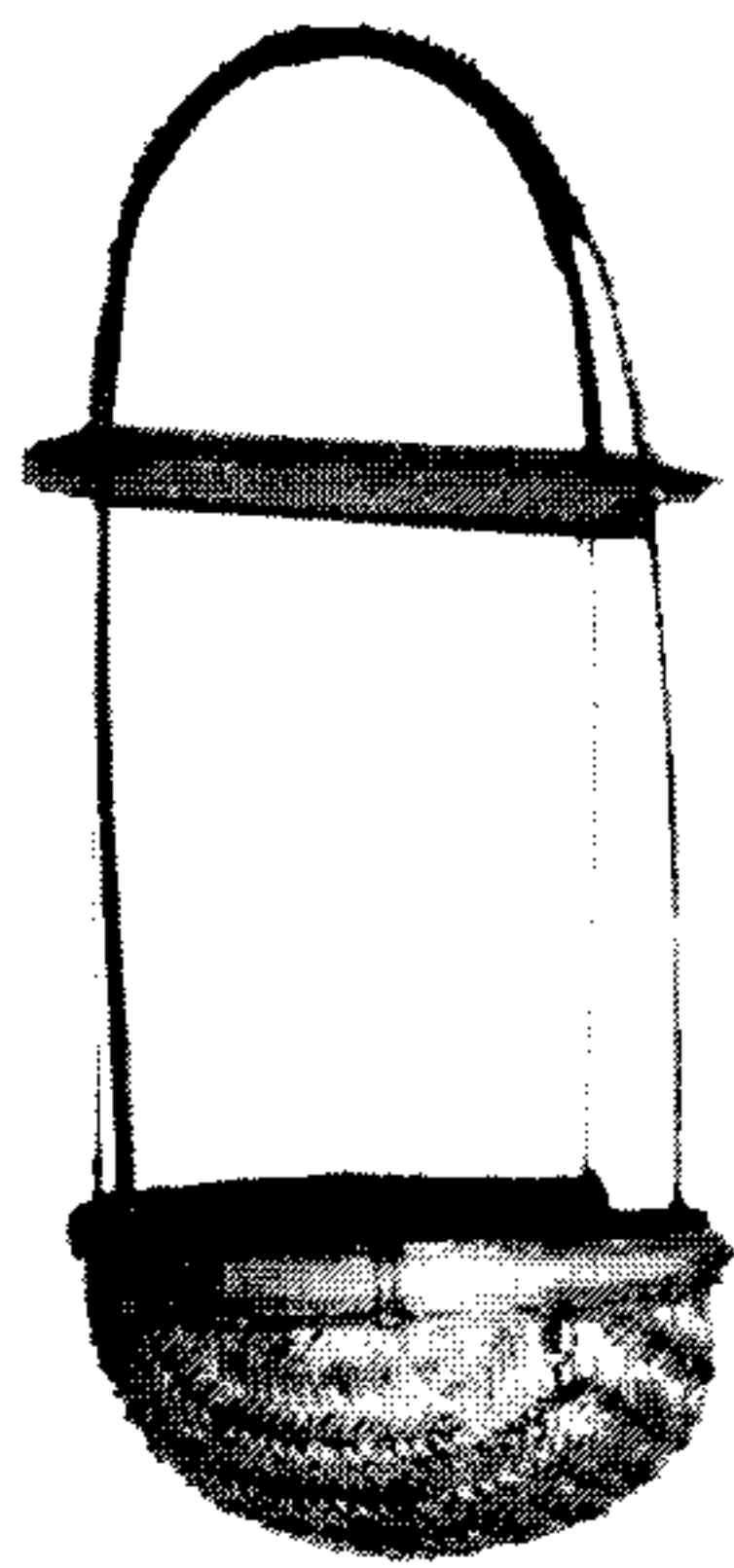

ประโยชน์:

ใช้สำหรับใส่ปลาและอื่น ๆ สามารถตักต้อนล่อน้ำเหมือนข้องลอยได้ และสะพายเดินทางสะดวก มีแผ่นไม้เสริมความแข็งแรงของสายสะพายพร้อมป้องกันแสงแดด ระบายสัตว์ที่ขังไว้ในข้องได้

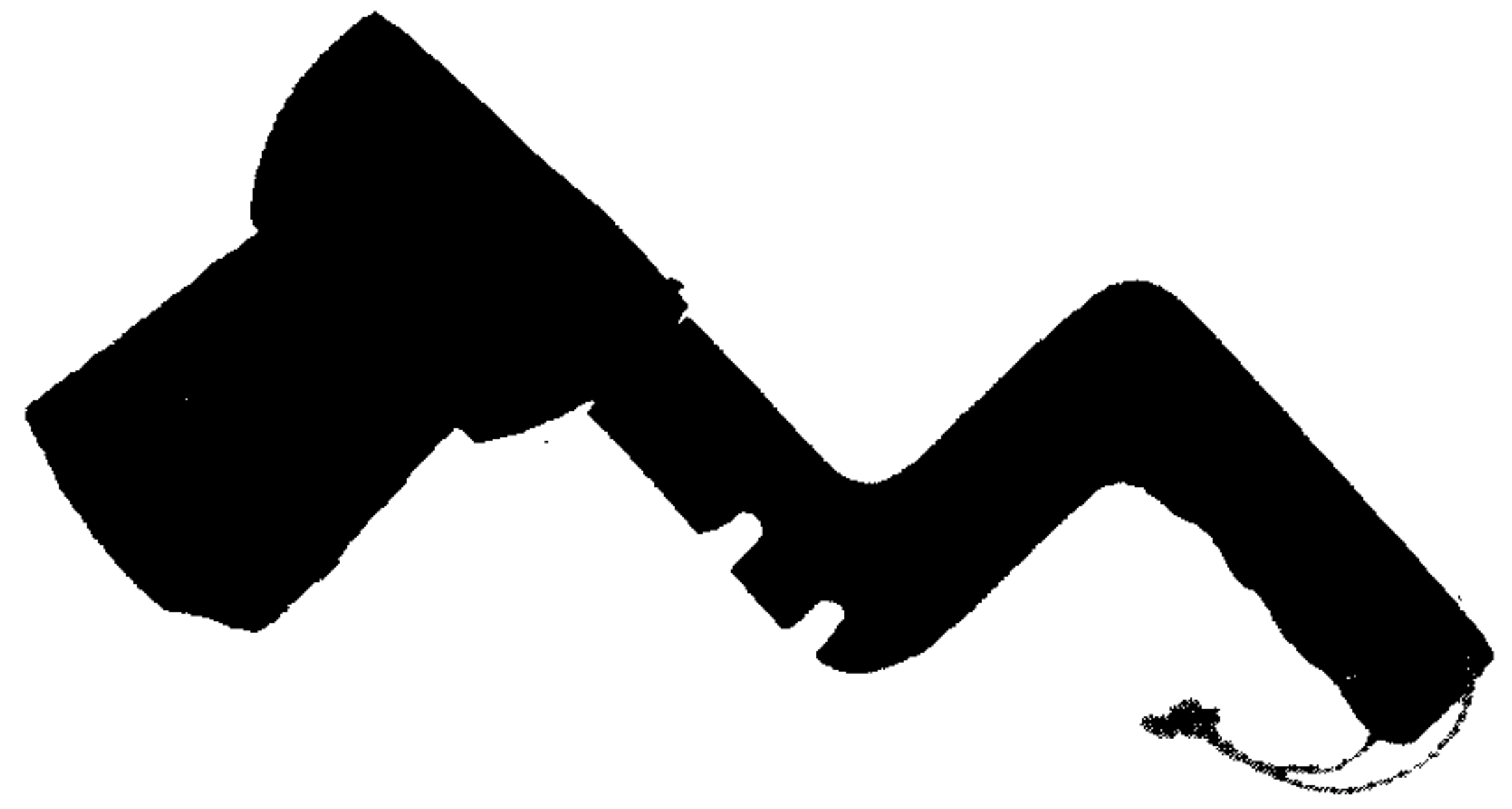
ลำดับที่15 กระซอนโยกเยก

ประโยชน์:

เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับใส่ปลาร้าเพื่อต้มและกรองในการปรุงรสอาหาร สะดวกต่อการจับถือ ขณะใช้งานมีแผ่นไม้กั้นไอร้อนจากหม้อแกงไปสัมผัสโดยตรง

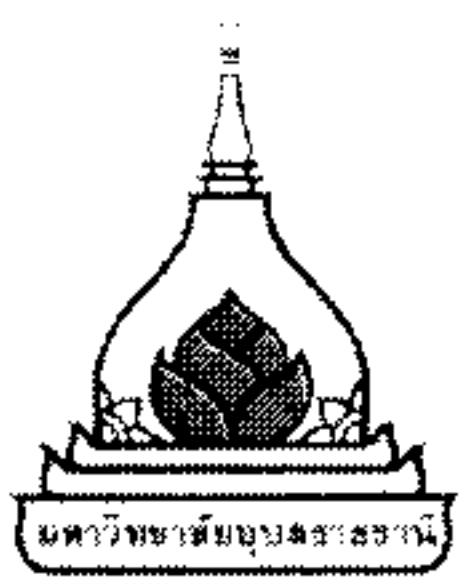
ลำดับที่16 กระซอนปากหม้อ

ประโยชน์:

ใช้สำหรับใส่ปลาร้าเพื่อต้มและกรองในการปรุงรสอาหารออกแบบให้สามารถถอดชิ้นส่วนทำความสะอาดหรือสับเปลี่ยนชิ้นส่วนที่ชำรุดได้ มีด้ามจับที่สะดวกต่อการใช้วางยึดขอบหม้อเพื่อรอให้ปลาร้าเปื่อย

ตัวอย่าง แนวทางการออกแบบและพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสานประเภทของใช้จากลำไผ่

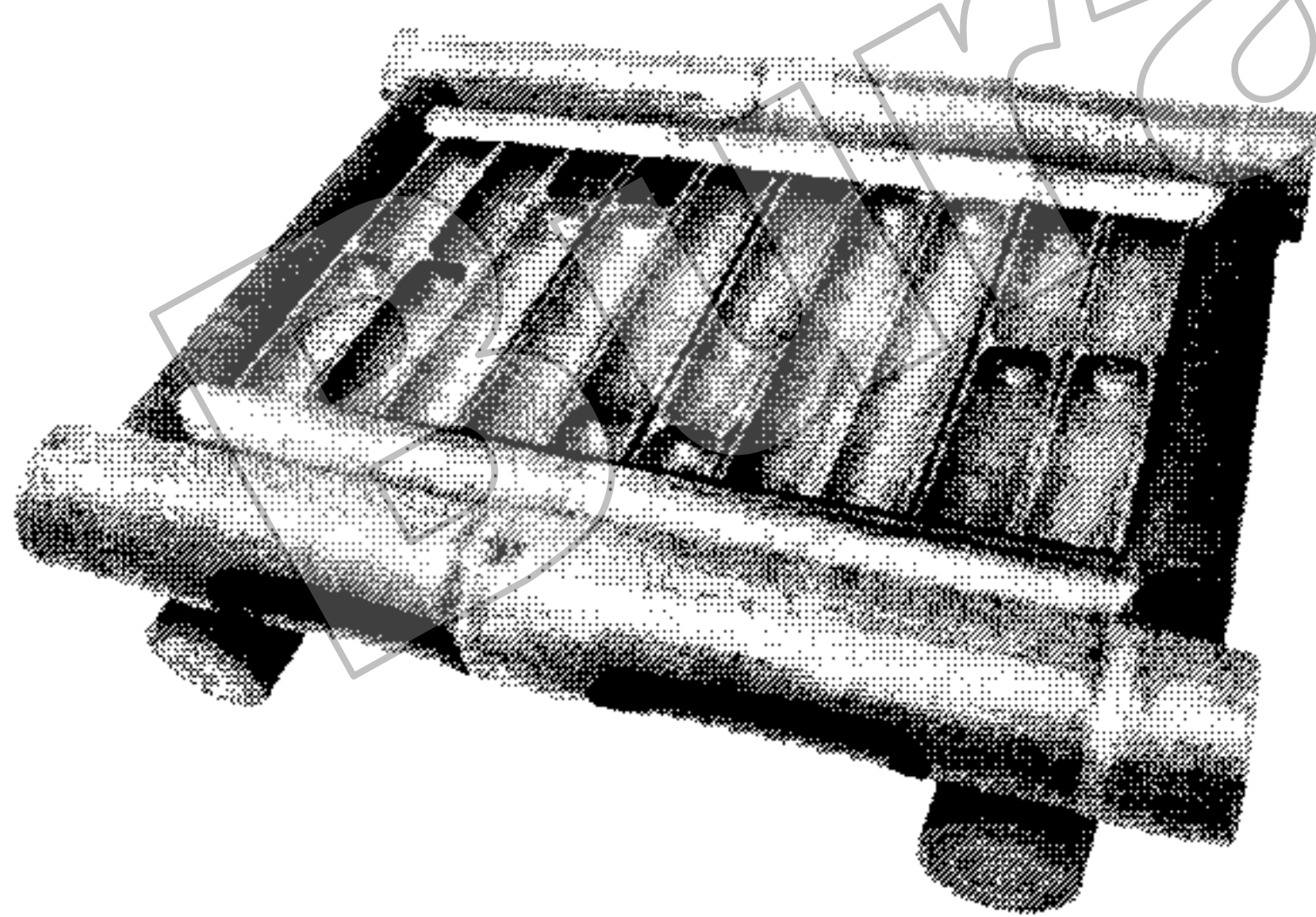
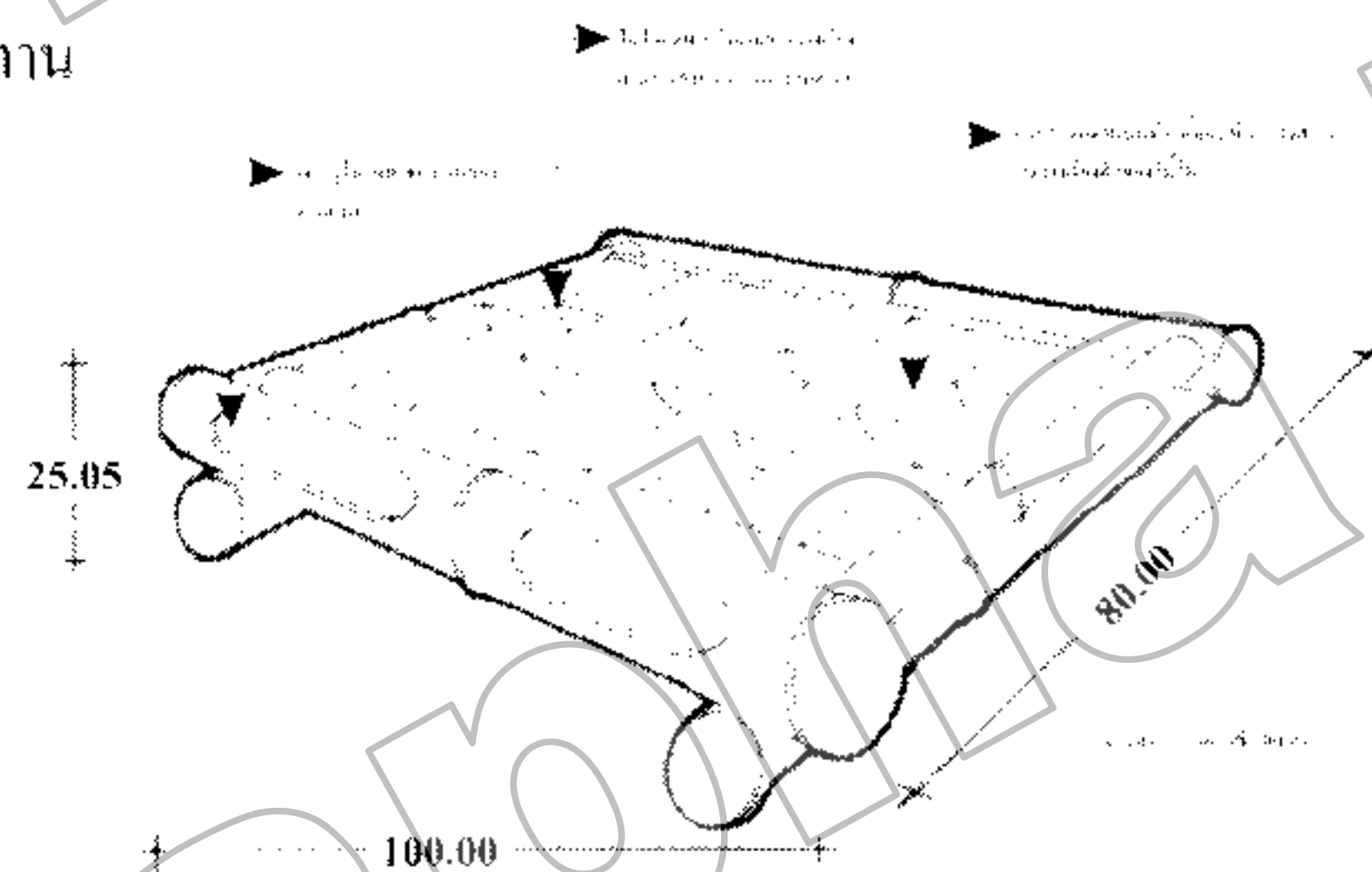
แนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสาน

ออกแบบและพัฒนาโดย : ศักดิ์ชัย อิกษา

ชื่อผลิตภัณฑ์ พาช้าว

แนวคิดในการออกแบบ

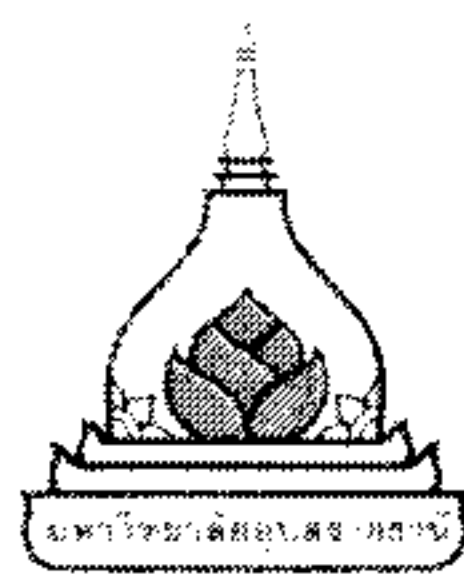
1. เป็นผลิตภัณฑ์สำหรับวางอาหารรับประทาน โดยอิงกับพื้นราบ
2. มีพื้นที่ใช้สอยเพียงพอสำหรับการนั่งรับประทานอาหารสำหรับคน 4 คน

ภาพผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

พาช้าว

ออกแบบโดยอาศัยหลักการจัดวางสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้งาน มีพื้นที่ด้านบนเพียงพอสำหรับการจัดวางถ้วย จาน จำนวนประมาณ 6-8 ชิ้น ด้านข้างเจาะเพื่อให้สะดวกต่อการเก็บช้อนและอุปกรณ์อื่น ๆ ใช้ไม้ไผ่ลำโต เพื่อความแข็งแรงทนทาน ด้านบนปูกระเบื้องยางเพื่อการรักษาความสะอาด

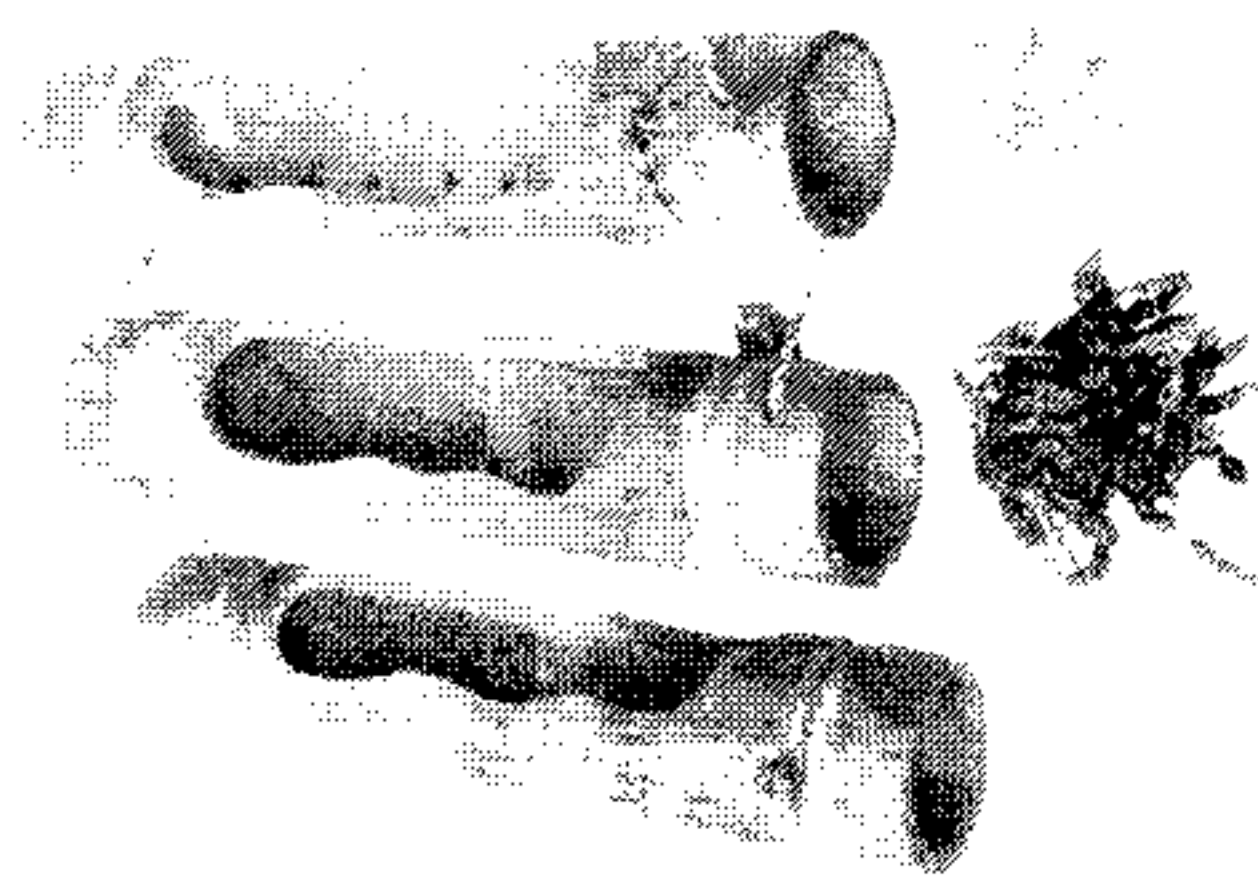
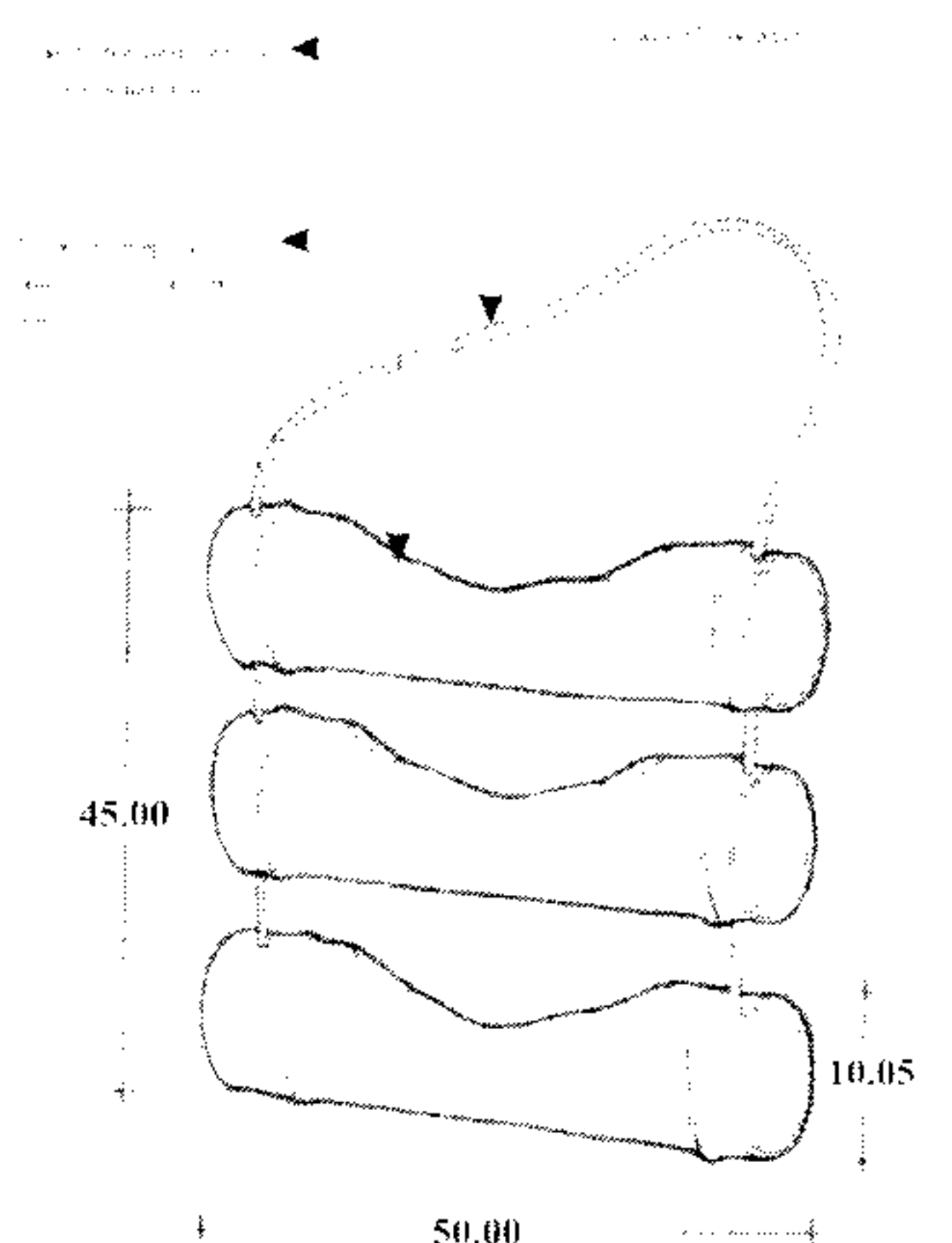
แนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสาน

ออกแบบและพัฒนาโดย : ศักดิ์ชัย อิกษา

ชื่อผลิตภัณฑ์ ชั้นวางเครื่องเทศแบบแขวน

แนวคิดในการออกแบบ

1. เป็นผลิตภัณฑ์จัดเก็บเครื่องเทศแบบแขวน สำหรับปรุงอาหาร ประกอบด้วย พริกแห้ง กระเทียม หอมแดง ถือเป็นเครื่องเทศหลักที่มีคนนำมาปรุงอาหารประจำบ้านของคนอีสาน
2. มีลักษณะการจัดวางประหยัดพื้นที่ สะดวกต่อการใช้สอยและดูแลรักษาง่าย

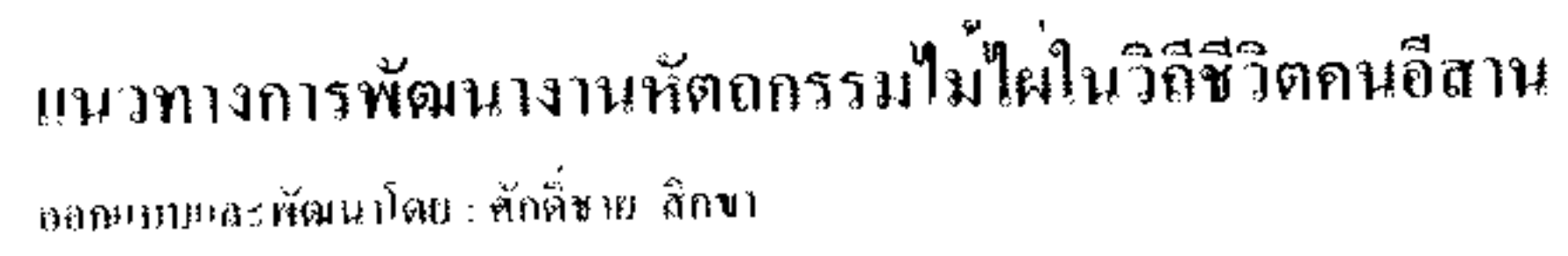

ภาพผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

ชั้นวางเครื่องเทศแบบแขวน

ผลิตจากกระบอกไม้ไผ่ลำโต 3 ท่อน เจาะด้านบนแบบคลื่น เสริมความสวยงาม เจาะรูด้านล่าง เพื่อถ่ายเทอากาศและสะดวกต่อการดูแลรักษา ใช้เชือกร้อยแบบปับระยะได้ยาวนานติดผนังในห้องครัว เพื่อวางเครื่องเทศให้ดูน่าใช้

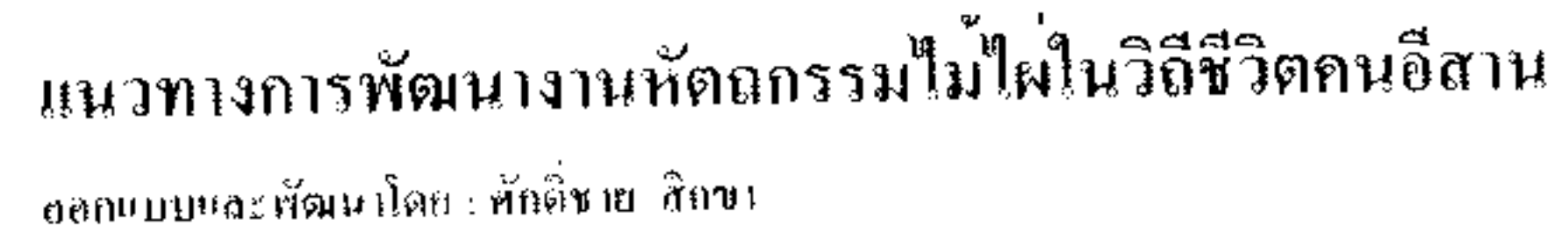

แนวคิดในการออกแบบ

1. เก็บเมล็ดพันธุ์สำหรับการถนอมและให้ส่งสาธิต
แบบดั้งเดิม
2. สามารถป้องกันกระบวนผลิตปลอมปนได้
3. มีรูปทรงสวยงาม น่าซื้อถนอม

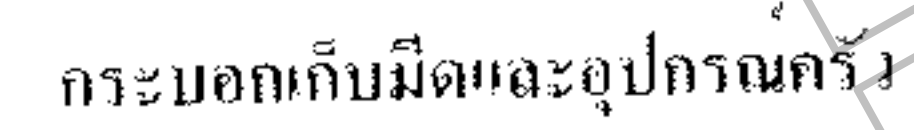

เป็นไม้ไผ่ 2 ชั้น สามารถถอดประกอบได้
สะดวกต่อการเปลี่ยนชุดเทียนหอมที่มีจำหน่ายทั่วไป
ในห้องสวด การตกแต่งรูปทรงสามารถปรับเปลี่ยนได้
ตามแนวคิดของผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์งาน

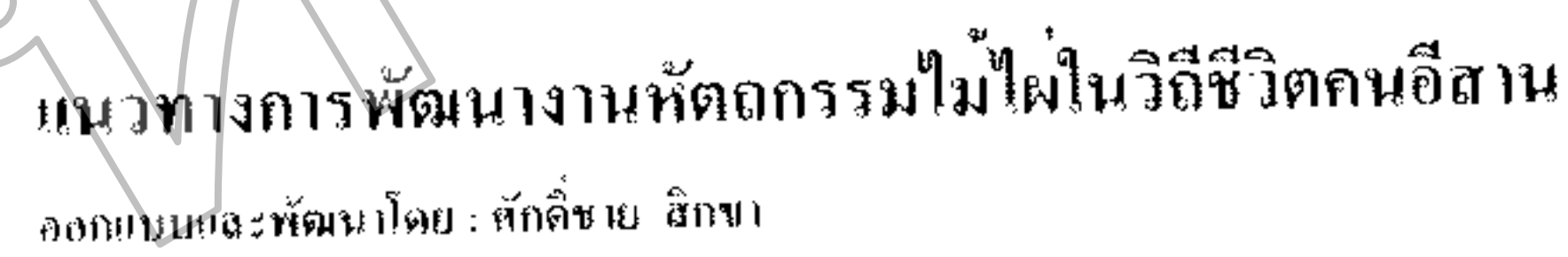

แนวคิดในการออกแบบ

1. เป็นอุปกรณ์เก็บมูล ทิ้งทิ้ง และอื่น ๆ
สามารถแขวนติดผนังได้
2. ปืนขนาดที่พกได้ สะดวกต่อการใช้สอย
รูปทรงสวยงาม และปลอดภัยจากกัมมันต
3. ช่วยประหยัดพื้นที่ใช้สอยในครัว

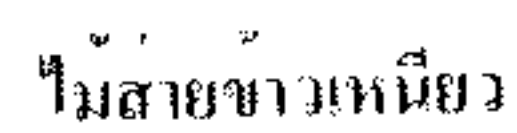

เป็นกระบอกไม้ไผ่ที่กลึงและใช้หมักที่กลึง
กลึงด้านยึดติดกับเป็นชั้นเดียวกันด้วยตะปูและหาข
จตุรัสสามกานสายสาม เพื่อให้อาการเสวยท
เจาะรูบนตัวกับผนังงั่ว

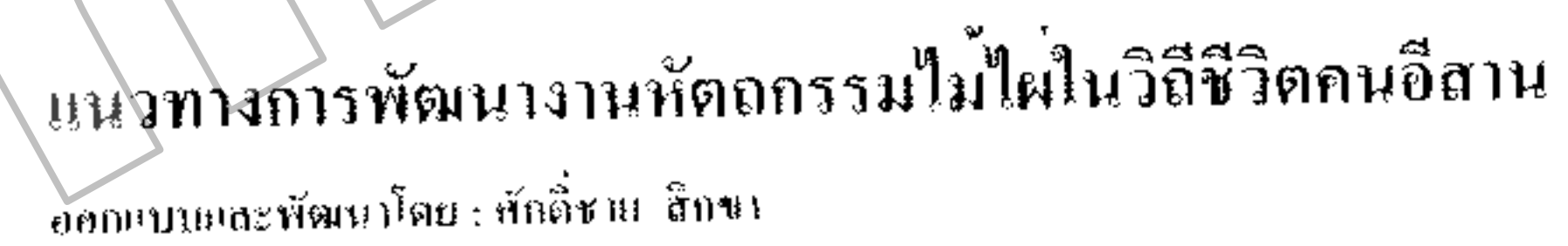

แนวคิดในการออกแบบ

1. เป็นผลิตภัณฑ์สำหรับการปลูกข้าวเหนียวและมัน
โดยใช้มายิงข้าวเปลือกกล้านให้ไอรอนในกล้าน
ข้าวเหนียวได้เต็ม และมีการใช้ครั้งแรกเมื่อข้า
เพื่อใส่ไอรอนออกจากข้าวเหนียวก่อนบรรจุ
ลงในกระสอบขายของข้าว
2. มีรูปทรงที่สอดคล้องการใช้งาน

เกินไปให้แก่ปลาให้เกิดความตึงเครียด สะดวกต่อการจับตัว และการทำงาน ซึ่งต้องใช้วิธีการรักษาว่าหลีกเลี่ยงกลับไปมา ในขณะที่มีข้าวเหนียวผ่นไปประมาณ 15-20 นาที และใช้ งานอีกครั้งเมื่อมีข้าวเหนียวสุก ต้องพ่นน้ำใส่กระบอก หรือ กระดิ่ง ซึ่งต้องใช้ไม้ส่ายข้าวเหนียวในการไล่ไอร้อนก่อนบรรจุ ข้าวเหนียวลงในกระดิ่ง-ก่องข้าว เพื่อไม่ให้ข้าวเหนียวและ

แนวคิดในการออกแบบ

1. เป็นอุปกรณ์เก็บเครื่องมือประกอบอาหารจานเดียว
ภายในครัวเรือน มีดปกคลุมใบ ซ่อนขงกานเป
หรือทำเปิดอาหารกระป๋อง เป็นต้น
2. มีขนาดกะทัดรัด
เคลื่อนย้ายได้สะดวก

เป็นการระดมทุนทางตลาดประกอบได้
เหมาะสำหรับการวางไว้นานเพื่ออาหาร
หรือที่นึ่งผักผัสดัง มีประโยชน์ในการวางอุปกรณ์
สำหรับใช้เก็บขยะตามสถานที่ในการรับประทานอาหาร
ผลไม้ หรือเครื่องดื่มต่าง ๆ

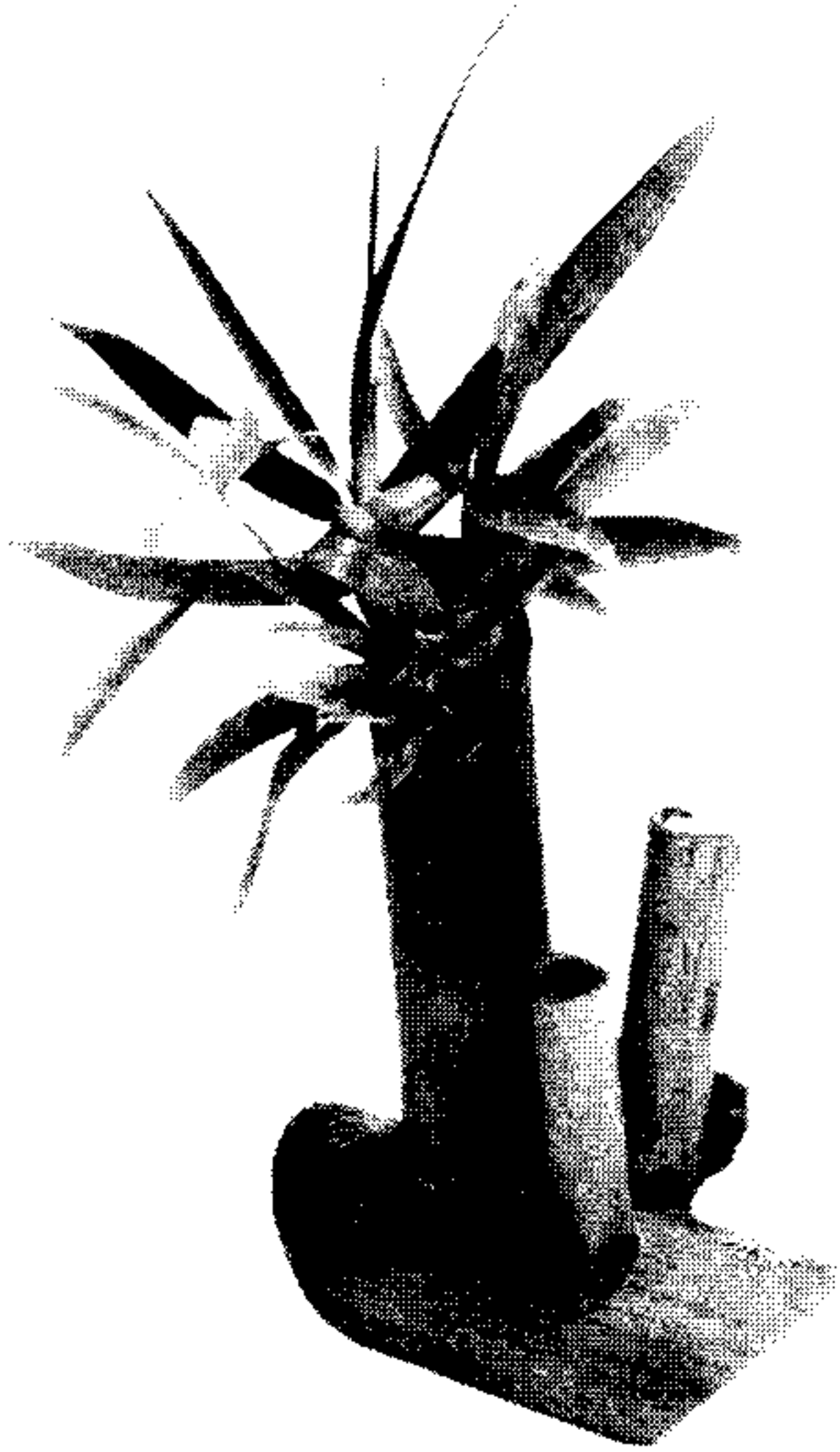

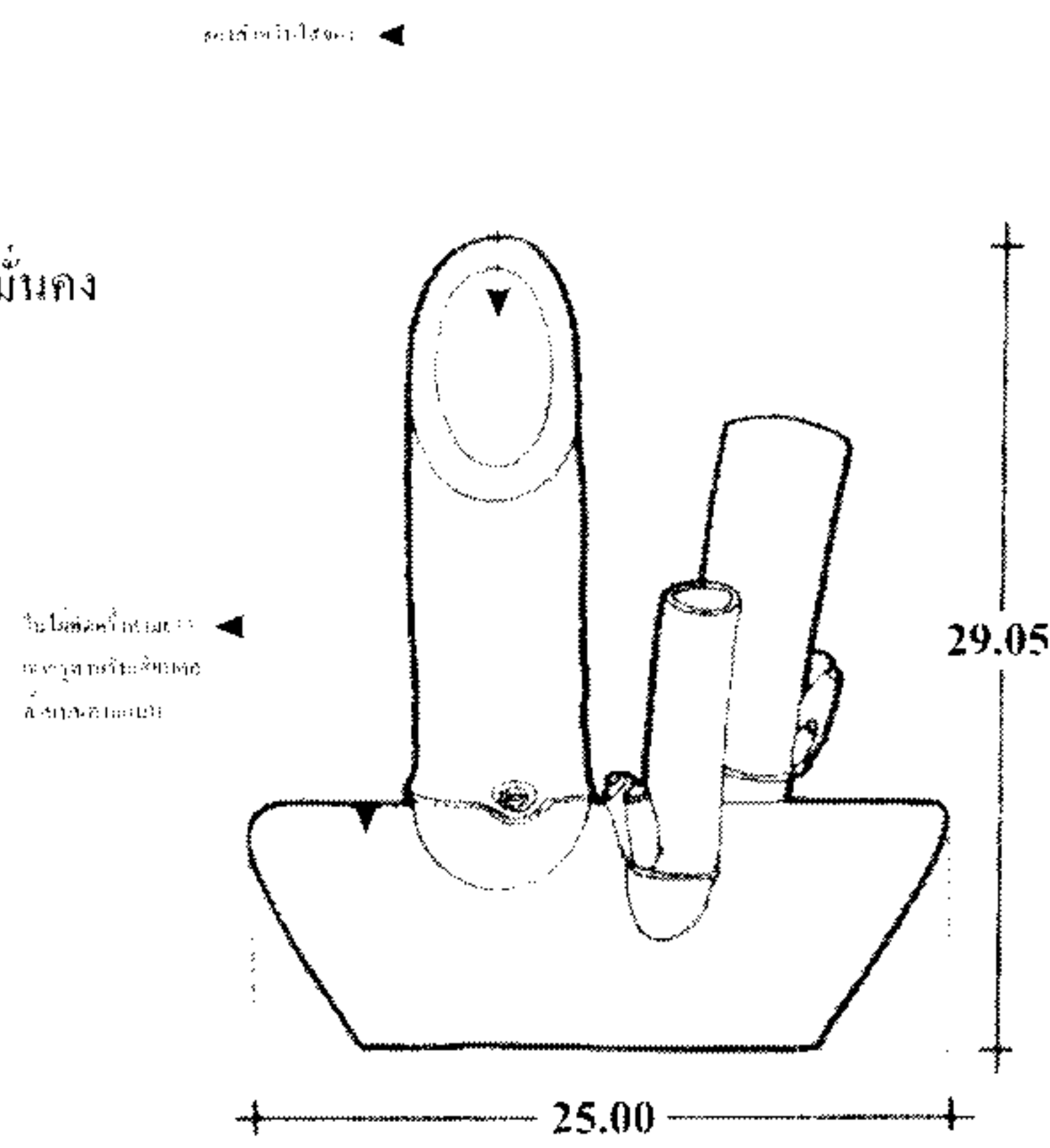
ชื่อผลิตภัณฑ์ แอแกนไม้ไผ่

แนวคิดในการออกแบบ

1. เป็นผลิตภัณฑ์สำหรับเก็บดอกไม้
เพื่อตกแต่งภายในบ้านเรือน
2. มีรูปทรงที่แปลกตาสวยงาม การจัดวางแข็งแรงมั่นคง

ภาพผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

ภาพผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

แอแกนไม้ไผ่

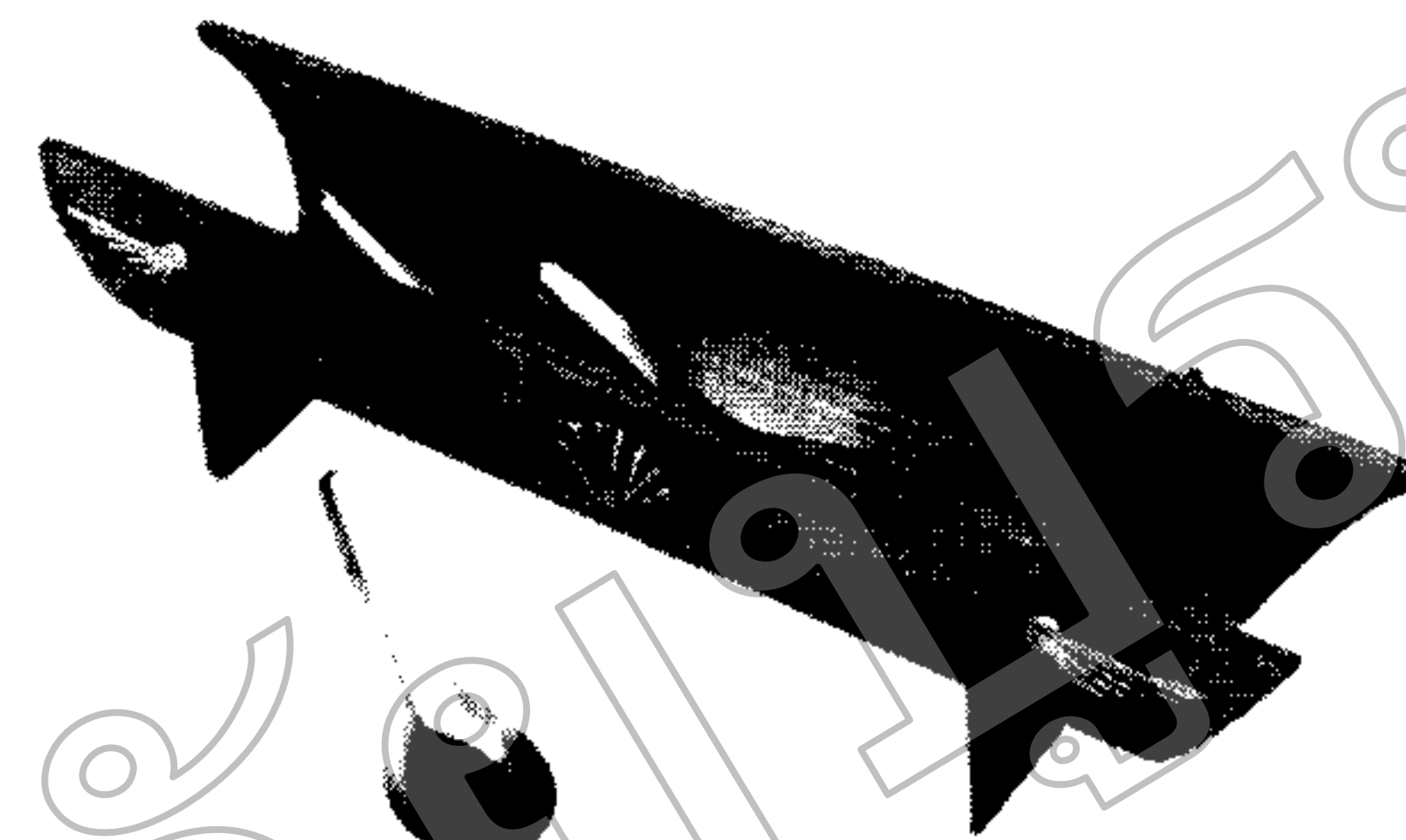
ออกแบบโดยอาศัยหลักการความแตกต่าง
ในเรื่องของขนาดไม้ไผ่ และตำแหน่งในการจัดวาง
แต่มีความสอดคล้อง และสมดุล ฐานวางมั่นคงแข็งแรง

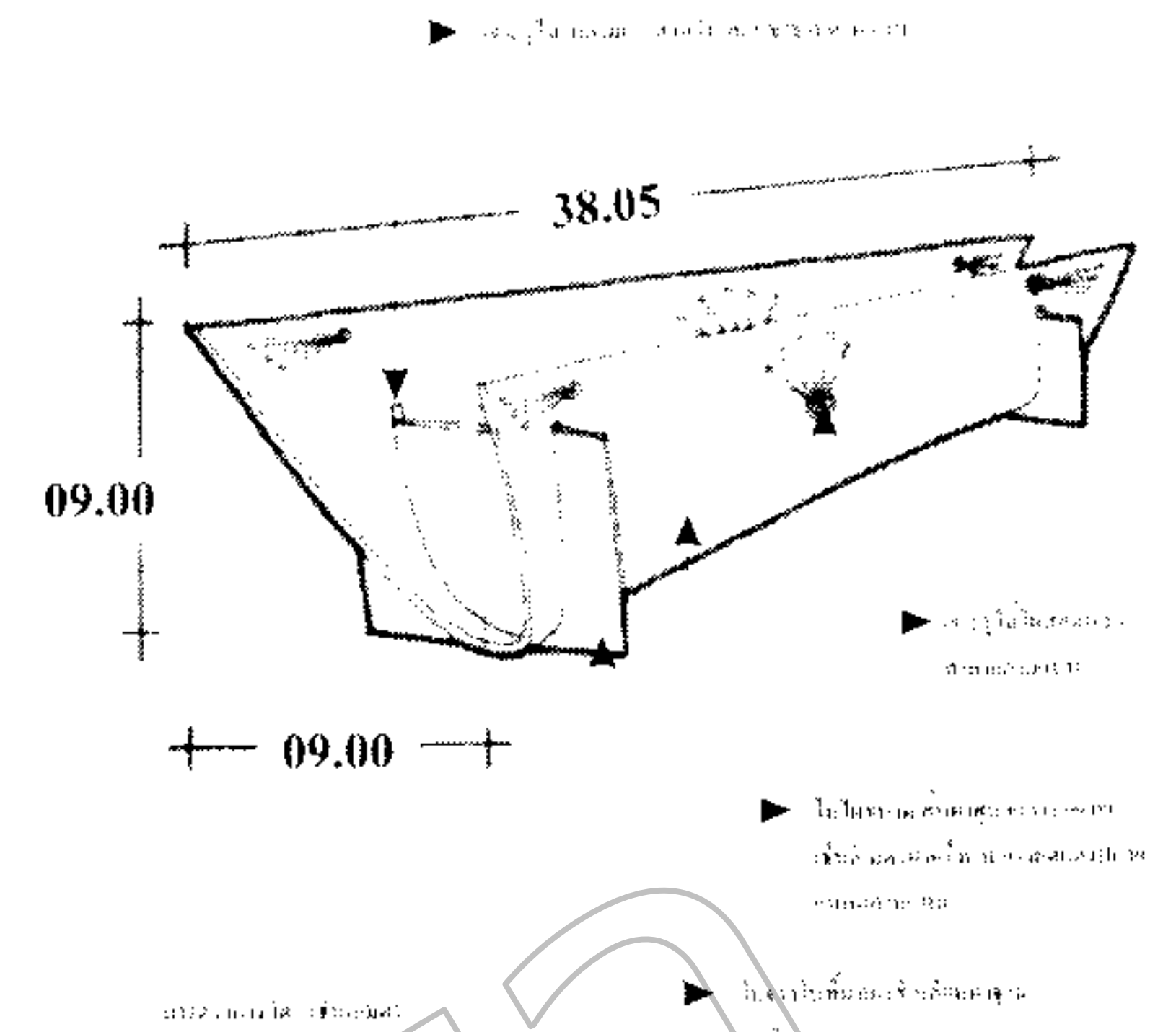
ชื่อผลิตภัณฑ์ รางวางซ้อน

แนวคิดในการออกแบบ

1. เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทอุปกรณ์จัดเก็บซ้อน
ภายในครัว หรือวางบนโต๊ะอาหาร
2. มีขนาดที่เหมาะสมกับการใช้ในครัวเรือน
และดูแลรักษาง่าย

ภาพผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

รางวางซ้อน

เป็นกระบอกไม้ไผ่กรึง ตัดเฉียงหัวท้าย
และมีแผ่นไม้ไผ่เป็นฐานรองรับ
ใช้หาญมัดสายเพื่อความสวยงาม
สะดวกต่อการใช้งานและดูแลรักษา

อภิปรายผล

จากการวิจัยแนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสานแสดงให้เห็นว่าการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่อาจดำเนินการ ได้ในหลายวิธีโดยยึดผู้บริโภคเป็นสำคัญ แต่หากต้องการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตคนอีสานมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจในวิถีชีวิตของคนอีสานก่อน ด้วยเหตุผลที่ว่าคนในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันความแตกต่างนี้อาจมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและภูมิประเทศที่เป็นอยู่ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษารูปแบบของผลิตภัณฑ์ในภาคอีสานซึ่งมีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ทั้งการเรียกชื่อในภาษาถิ่น รูปทรง ลวดลาย วัสดุที่ใช้ในการผลิตและการใช้งานที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งที่เห็นจากภายนอกยังมีผลิตภัณฑ์อีกหลายอย่างที่อยู่ในความเชื่อและการยอมรับผลิตภัณฑ์ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะงานหัตถกรรมไม้ไผ่ของคนอีสานเป็นงานหัตถกรรมที่แฝงด้วยตำนานความเชื่อ มีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวผู้ออกแบบควรคำนึงถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ อย่างเคร่งครัดจึงจะทำให้ผลงานในการออกแบบเป็นที่ยอมรับได้

ปัจจัยสำคัญในการที่จะพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่อาจจำแนกได้เป็น 2 แนวทางดังนี้ แนวทางที่หนึ่งการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ โดยศึกษาจากการใช้สอยในผลิตภัณฑ์เดิมที่มีการใช้อยู่แล้ว เพื่อวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน แนวทางที่สองการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ ซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในทุกท้องถิ่นและไม่เป็นพิษภัยต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

เพื่อให้เกิดการวิจัยและพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่อย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน 2 ด้าน ดังนี้คือ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยในครั้งนี้ให้ความรู้จากการศึกษาใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง คือความรู้ความเข้าใจในงานหัตถกรรมไม้ไผ่ของคนอีสาน ด้านที่สองคือ ทฤษฎีในการออกแบบงานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสานและด้านที่สามคือ แนวทางในการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ พร้อมทั้งตัวอย่างซึ่งเป็นบทพิสูจน์ทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของภรดี พันธุภากร (2544 : 29) ที่กล่าวไว้ว่า การวิจัยทางศิลปประยุกต์

มีความมุ่งหมายเพื่อหาความจริงทางด้านการสร้างสรรค์ ผลงานทางการออกแบบของมนุษย์เท่าที่มีวิเคราะห์นำไปเปรียบเทียบ หากกฎเกณฑ์ในเรื่องการสร้างสรรค์ผลงานผู้ศึกษานักวิจัยสามารถนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ในวิถีชีวิตคนอีสานได้โดยการศึกษาข้อมูลความเป็นมาของผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมก่อนในแง่ของวัสดุกระบวนการผลิตและพฤติกรรมการใช้งานของผู้บริโภค ตลอดจนความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์นั้น หลังจากนั้นจึงศึกษาถึงกรอบแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ทั้ง 7 ประการ ซึ่งจะช่วยให้ผลิตภัณฑ์ได้รับการยอมรับทั้งจากชาวบ้านอันเป็นผู้ผลิตและผู้ใช้ผลิตภัณฑ์

ทั้งนี้ในแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผู้ออกแบบควรศึกษาทางด้านวัสดุให้เข้าใจด้วย เพราะไม้ไผ่มีทั้งจุดแข็งและจุดด้อยและมีหลากหลายพันธุ์ แต่ละพันธุ์จะมีความเหมาะสมในการผลิตงานที่ต่างกัน เช่น ไม้ไผ่รวก อาจจะเหมาะสำหรับการผลิตจักสานที่มีลักษณะบอบบางไม่ต้องต้องการความคงทนแข็งแรง แต่ต้องการความสวยงาม จะไม่เหมาะสำหรับการนำมาจักสานก่องข้าวที่ต้องการความคงทนแข็งแรงนั้นคือต้องใช้ติดไม้ไผ่บ้านหรือไม้สีสุก การเลือกวัสดุที่เหมาะสมจึงจะได้ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนไปการพัฒนาผลิตภัณฑ์จำเป็นต้องมีความต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

งานหัตถกรรมไม้ไผ่จึงไม่ควรหยุดนิ่ง ควรมีการวิจัยและพัฒนาต่อไปจากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่างานหัตถกรรมไม้ไผ่ควรได้รับการพัฒนาทั้งด้านวัสดุกระบวนการผลิต และรูปแบบผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ดังนี้

ด้านวัสดุสืบเนื่องจากพันธุ์ไม้ในโลก ยังมีอีกมากมายประเทศไทย ยังคงมีการใช้ประโยชน์จากพันธุ์ไม้แต่ละชนิดค่อนข้างน้อย ควรมีการศึกษาถึงคุณสมบัติของพันธุ์ไม้ในทุกชนิดเพื่อศึกษาความเหมาะสมในงานหัตถกรรมเพราะการใช้พันธุ์ไม้ที่ถูกต้องจะทำให้ผลิตภัณฑ์มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น

ด้านกระบวนการผลิต ปัจจุบันมีการออกแบบพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับชาวบ้านออกมาหลากหลายชนิด รวมทั้งเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการผลิตงานหัตถกรรมไม้ไผ่ แต่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควร ดังนั้นการศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาในการใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน จึงควรเป็นประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่ ดังที่นายวันชัย รัชฎาภาส ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม ภาคที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ (2547 : 25) กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ไม่สามารถทำได้หลายรูปแบบ หากเรามีการพัฒนาการใช้เครื่องจักรกลต่าง ๆ

ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ จากการศึกษา พบว่าวิถีชีวิตของคน ในแต่ละท้องถิ่นมีการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ต่างกันการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคทำให้ทราบว่ายังมีผลิตภัณฑ์อีกมากที่งานหัตถกรรมไม้ไผ่สามารถเข้ามามีบทบาทได้ ซึ่งอาจจำเป็นต้องใช้ร่วมกับวัสดุอื่นๆ ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาวิจัยการใช้ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่เพื่อทดแทนผลิตภัณฑ์จากวัสดุอื่น ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่องานหัตถกรรมไม้ไผ่ในอนาคต

จากผลการวิจัยในครั้งนี้อาจสรุปได้ว่า ไม้ไผ่เป็นพืชที่มีคุณประโยชน์มหาศาล เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนอีสานมายาวนาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและในอนาคต การศึกษาวิจัยงานหัตถกรรมไม้ไผ่อาจสามารถศึกษาได้หลายแง่มุม การวิจัยที่หลากหลายจะทำให้การพัฒนางานหัตถกรรมไม้ไผ่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลาตราบใดที่วิถีชีวิตของคนยังมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผลงานหัตถกรรมย่อมต้องมีการปรับตัวให้เกิดความเหมาะสมอยู่เสมอเช่นกัน

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. **แม่ลายจักสาน**. กรุงเทพฯ : บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, 2525.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. **รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2538.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. **ไม้ไผ่กับงานหัตถกรรม**. กรุงเทพฯ : ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, 2539.
- ชนิษฐา จิตชินะกุล. **คติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, 2545.
- คะเนิงนิตย์ จันทบุตร และคณะ. **ภูมิปัญญาชาวบ้านจังหวัดอุบลราชธานี : กรณีเทคโนโลยีพื้นบ้าน**.
อุบลราชธานี : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 2542.
- เจนจบ ยิ่งสุมล. **ต้นไม้พันธุ์พืชมหัศจรรย์ของโลก**. กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอ่อนแถมมี จำกัด, 2540.
- ไชยยศ เรืองสุวรรณ. **เทคโนโลยีการศึกษา : ทฤษฎีและการวิจัย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2533.
- ประเวศ วะสี. **ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1999-2000**. กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2541.
- ภรดี พันธุมกร. **การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์**. ชลบุรี : โรงพิมพ์ก. การพิมพ์, 2544.
- มานิช กงกะนันท์. **รายงานการวิจัยรวบรวมและศึกษาเครื่องจักสานของจังหวัดราชบุรี**.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิคอาร์ต, 2547.
- มารุต อัมรานนท์. **แนวทางในการศึกษาศิลปะพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : ในวารสารสถาบันวิจัย
ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ 1 (2) มกราคม-มิถุนายน 2543.
- ราชาวดี งามสง่า. **อาชีพหลักงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่พัฒนาเป็นอาชีพ**. กรุงเทพฯ :
บริษัทต้นอ่อนแถมมี จำกัด, 2540.
- อัฒนะ จูทะวิภาต. **ศิลปะพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ลิปประภา, 2545.
- วันชัย รัชฎาภาส. 2547 **ผลิตภัณฑ์ไม้ หนึ่งในสินค้าโอท็อป**. น. 27 ในเอกสารสรุปการอภิปราย
ทางวิชาการโครงการ : PD 56/99 Rev.1 (I) การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่อย่างยั่งยืนในประเทศไทย.
กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์, 2547.
- วินัย วิริยะปานนท์. **เครื่องจักสาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรววิทยา, 2526.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอ่อนแถมมี จำกัด, 2539.
ศิลปะชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2546.
- ศรีศักดิ์ วลลิโถม. **สยามประเทศ**. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2543.
- ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. 2535. **การป้องกันรักษาเนื้อไม้ไผ่**.
เอกสารอัดสำเนา.